Школа громадської участі

ІСКМ

CHARLES STIWART MOTT FOUNDATION

ШКОЛА громадської участі для розвитку громади

Кіровоград, 2015

Інформація про Інститут соціокультурного менеджменту

Кіровоградське обласне об'єднання громадян «Інститут соціокультурного менеджменту» (ІСКМ) є неполітичною, некомерційною, нерелігійною, недержавною громадською організацією, яка виникла в 2000 році, а в 2001 році була офіційно зареєстрована.

Свою місію ІСКМ вбачає у сприянні демократичній трансформації українського суспільства шляхом підтримки розвитку місцевих громад, незалежного інформаційного простору та інтеграційних процесів на локальному рівні.

Основні напрямки діяльності ІСКМ –освітній, інформаційний, дослідницький.

Основні тематичні пріорітети ІСКМ - розвиток громад, трансформація закладів культури в Центри місцевої активності, розвиток демократичних процесів, сприяння євроатлантичній інтеграції України.

Основні форми роботи ІСКМ - проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, конференцій); розробка навчально-методичних посібників; проведення досліджень; адвокасі кампаній; інформування цільової аудиторії (тематичні Інтернет сторінки, бюлетені, прес-конференції); адміністрування грантових програм.

Школа громадської участі

ІСКМ

CHARLES STEWART MOTT FOUNDATION

ІНСТИТУТ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Школа громадської участі для розвитку громад

Розробка та тиражування цього видання була здійснена Інститутом соціокультурного менеджменту (ІСКМ) у межах проекту «Школа громадської участі» за фінансової підтримки фонду ім.Ч.С.Мотта.. Зміст видання є винятковою відповідальністю ІСКМ та не обов'язково відображає точку зору фонду ім.. Ч.С.Мотта.. Відтворення та використання будь-якої частини цього видання у будь-якому форматі (включаючи графічний, електронний, копіювання чи інші) дозволяється за умови відповідного посилання на оригінальне джерело.

Кіровоград, 2015

Видання розповсюджується безкоштовно

ББК 77.04
УДК 316
ISBN 978-966-2466-39-3
С 5*6

Школа громадської участі для розвитку громад. – Кіровоград: ІСКМ, 2015. – 88 с.

Видання, ґрунтоване на теорії розвитку громад та практичному досвіді учасників «Школи громадської участі», що пройшли навчання в рамках проектів Інституту соціокультурного менеджменту. Буде корисним для всіх, хто зацікавлений у розвитку закладів культури, локальних громад та готовий до реальних перетворень.

School of civic participation for community development. - Kirovograd: ISCM, 2015. - 88 p.

The publication was based on the theory of community development practical experience participants "School of Civic Participation" were trained in the framework of the Institute of Socio-Cultural Management, will be useful for anyone interested in the development of cultural institutions, local communities and ready for real change.

Тиражування: *ФОП Александрова М.В.*
Замовлення: *№ 5566 від 24.09.2015 р.*
Формат: *60x84/16*
Умовних друкованих аркушів: *5,115*
Наклад: *1000 примірників*
Дизайн: *Набока О.І.*
Над виданням працювали:
Азарова Т.В., Кваша О.Ю.

© ІСКМ, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП..... 4

ЧАСТИНА 1: Розвиток громад та роль Центрів місцевої активності (ЦМА) та соціальної анімації у цьому процесі (секретар ради ІСКМ, Азарова Т.В.) 6

1.1. Розвиток громади шляхом участі як стратегія вирішення локальних соціальних проблем..... 7

1.2. Центр місцевої активності як суспільний інститут розвитку громади..... 16

1.3. Анімація громадського життя як технологія технологія розвитку громади..... 34

1.4. Соціальний капітал - індикатор розвику громади..... 46

ЧАСТИНА 2: Історії позитивних змін з розвитку громад України та Польщі: практичний досвід учасників «Школи громадської участі»..... 61

2.1. Великі успіхи Малої Виски (Кіровоградська область)..... 62

2.2. Польські практики та візії місцевої активності..... 63

2.3. Кіровоградська журналістика і громадські ініціативи на одному КІТі..... 67

2.4. Толстік Микола: «Сільська школа – центр соціальної активності громади» (Харківська область)..... 73

2.5. Перший Центр місцевої активності у Східній Україні (Донецька область)..... 75

2.6. Павлоградські громадські ініціативи та практики (Дніпропетровська область)..... 78

ЧАСТИНА 3: Додатки..... 82

3.1. Інформація про проект «Школа громадської участі»..... 82

3.2. Інформація про Інститут соціокультурного менеджменту 87

ВСТУП

Шановні читачі!

Понад 14 років одним з пріоритетів діяльності Інституту соціокультурного менеджменту (ІСКМ) є розвиток громад.

Наша організація є розробником методики створення центрів місцевої активності (ЦМА) громад на базі закладів культури. Експерти ІСКМ вивчають та адаптують найкращі вітчизняні та закордонні практики з розвитку громад, зокрема, соціальної анімації, створення та роботи ЦМА, пропонують українським активістам нові інструменти для вирішення нагальних проблем територіальних громад. Практичні результати від впровадження наших ідей, що представлені у цьому виданні - це «історії успіху» формальних та неформальних громадських об'єднань, приклади розвитку громад.

Наша команда вважає, що однією з основних цінностей сучасного суспільства має бути саме соціальний капітал, який можна отримати тільки шляхом розбудови стійких та постійних взаємодій громади, влади і бізнесу. ІСКМ обрав для себе місію – створювати та методологічно підтримувати платформи для утворення таких зв'язків саме на базі закладів культури. Зазначене завдання є актуальним і через низку змін, що відбулися в Україні. Зокрема, через військовий конфлікт у східних областях, в країні з'явилася нова категорія громадян – тимчасово переміщені особи, які потребують адаптації та соціальної реабілітації. На наше переконання, сьогодні сприяти цим процесам також можуть ЦМА.

До цього видання ми традиційно включили й методологічний блок, що надасть можливість активістам громадського сектору зрозуміти сутність та завдання центрів місцевої активності, основні аспекти процесу створення таких центрів.

Тож, маємо надію, що викладені матеріали будуть корисним всім, хто є небайдужим до вирішення проблем своїх територій та готовий реалізувати себе як соціальний аніматор. Приєднуйтесь до нашої команди!

З повагою та надією на подальшу співпрацю

Президент ІСКМ Лев Абрамов

Зміст ЧАСТИНИ 1:

ЧАСТИНА 1: Розвиток громад та роль Центрів місцевої активності (ЦМА) та соціальної анімації у цьому процесі (секретар ради ІСКМ, Азарова Т.В.) 6

1.1. Розвиток громади шляхом участі як стратегія вирішення локальних соціальних проблем..... 7

1.2. Центр місцевої активності як суспільний інститут розвитку громади..... 16

1.3. Анімація громадського життя як технологія технологія розвитку громади..... 34

1.4. Соціальний капітал - індикатор розвику громади..... 46

1.1. Розвиток громади шляхом участі як стратегія вирішення локальних соціальних проблем

Громада як досить складне соціальне утворення, що має різноманітні соціальні зв'язки, стосунки, взаємодії, постійно зазнає змін. Ці зміни стосуються всіх складових елементів громади, всіх сфер життя людей, що проживають в ній. Спрямовану, необоротну зміну називають розвитком. У результаті розвитку виникає новий якісний стан соціального об'єкта, його складу або структури.

Сталий розвиток територіальних громад, розташованих в малих містах і сільській місцевості є однією з найбільш актуальних потреб сучасного українського суспільства . Дослідження останніх років, а також дані державної статистики свідчать про скорочення чисельності сільського населення і малих міст за рахунок міграції його у великі індустріальні центри України, а також за кордон. Основна причина даної ситуації полягає в тому, що люди не мають можливості на місцях задовольнити свої життєво важливі потреби у працевлаштуванні, отриманні медичної та соціальної допомоги, в якісному навчанні та вихованні дітей і молоді, тобто в тому, що стосується їх благоустрою та соціалізації.

Рішенням даних проблем на локальному рівні займаються органи місцевого самоврядування. Разом з тим відомо, що людина, якій делеговані повноваження, ніколи не буде більш зацікавлена в правильному їх використанні, ніж пересічний громадянин. Розвиток місцевої громади та її поліпшення - це продукт участі та роботи самих громадян. Лише тоді, коли людина робить свій внесок в загальну справу, тобто починає брати в ній участь можна здійснювати процес

розвитку та досягти бажаного результату Іншими словами: ефективність вирішення місцевих проблем значно підвищується, якщо в цьому процесі беруть добровільну участь і пересічні громадяни. Досвід свідчить про те, що без участі громадян регіональна політика перетворюється в байдуже управління територіями.

Участь здійснюється шляхом об'єднання індивідів у спільноти різного ступеня формалізації. На думку сучасних теоретиків громадянського суспільства, будучи майданчиком добровільних колективних дій, навколо спільних інтересів, цілей, цінностей, громадянське суспільство і складається з подібних формалізованих і неформалізованих об'єднань і асоціацій

Участь реалізується через колективну діяльність по досягненню спільного соціально значимого результату. При цьому держава, державні установи можуть виступати лише одним із суб'єктів даної взаємодії, разом з окремими індивідами, групами, громадськими об'єднаннями, недержавними організаціями та спільнотами. У розвинених суспільствах участь найчастіше проявляється в асоціативному житті і сприяє формуванню зв'язків, соціального капіталу та загальних норм між людьми формуючи довіру і почуття ідентичності .

Поняття **«участь»** пов'язане з поняттям «соціальна активність». Соціальна активність - це сукупність форм людської діяльності, свідомо орієнтованої на вирішення завдань, що стоять перед суспільством, класом, соціальною групою в даний історичний період

В якості суб'єкта соціальної активності може виступати особистість, колектив, соціальна група, шар, клас, суспільство в цілому. Суб'єкти соціальної активності складають соціальний ресурс місцевої громади, значущість якого важко переоцінити. У багатьох територіальних громадах для їх успішного розвитку бракує матеріальних (природних) і фінансових ресурсів. Однак, є величезні соціальні ресурси.

Соціальні ресурси мають ряд особливостей, що відрізняють їх принципово, скажімо, від природних ресурсів. По-перше, природні ресурси вичерпні як, наприклад, родовища корисних копалин, тоді як соціальні ресурси у відомому сенсі невичерпні. Їх використання не означає їх вичерпання, а навпаки, сприяє прогресуючій зміні, переходу суспільства на новий, більш високий рівень його розвитку. По-друге, соціальні ресурси - це не тільки частково, але й цілком поновлювані ресурси. Використовуючи, наприклад, інтелектуальний або комунікативний ресурс, ми аж ніяк не зменшуємо і не знищуємо їх, а, навпаки, навіть нарощуємо. Чим активніше використовуємо ці ресурси, тим в більшій мірі сприяємо їхньому розвитку. По-третє, природні ресурси можна тримати в запасі і від цього вони не збільшуються і не зменшуються. Інша річ - соціальні ресурси. Їх не можна тримати про запас, бо вони починають швидко знецінюватися і деградувати.

Соціальні ресурси - це продукт спільної соціальної активності населення, яку ініціює громада. Чим вищий соціальний ресурс місцевого співтовариства, тим більші можливості має в своєму розпорядженні населення для вирішення своїх нагальних місцевих

проблем. Існує широкий набір способів і методів оптимального використання соціального ресурсу, а саме:

- оперативне вивчення і стратегічне узгодження територіальних міжгрупових і внутрішньогрупових потреб та інтересів;
- демонстрація досягнутих містом, селом успіхів;
- підвищення авторитету людей, які беруть активну участь у вирішенні місцевих проблем.
- підвищення рівня соціальної інформованості населення;
- сприяння освіті і розвитку неформальних об'єднань і громадських організацій;
- забезпечення та поглиблення «спільності переживань»; підвищення культури спілкування в спільній діяльності .

Виділяються наступні види соціальної активності:

а) споживацька активність - скарги та прохання, спрямовані на те, щоб інші (влада, бізнес і т.п.) вирішили проблеми мешканців, у тому числі й ті, за які влада не відповідає («Перекладання»);

б) протестна активність - виникає з бажання жителів протидіяти діям і планам влади, майже не замислюючись про альтернативні плани. Така активність розвивається у формах пікетів, мітингів, колективних скарг, перекриттів доріг, узгодженого бойкоту виборів вулицею, мікрорайоном, протестного голосування на виборах;

в) фіктивно-демонстративна активність. При використанні населення як статистів для реалізації рекламних або політичних

проектів. Самостійна активність імітується за рахунок найнятих та сплачених активістів, а також публікацій у ЗМІ, інших методів;

г) конструктивна активність - ініціативи, спроби коригування дій влади та підприємств для створення більш сприятливих умов життєдіяльності території. Партнерська взаємодія влади та населення.

Як показує практика, громаді необхідна спеціальна інституція, яка спонукає мешканців громади до прояву конструктивної активності. Такою структурою може бути Центр місцевої активності (ЦМА), діяльність якого завжди спрямовується на зміну ситуації з урахуванням ступеню ефективності результатів цього перетворення. У стані конструктивної активності людина піднімається над стандартом, реалізує неординарні зусилля для досягнення суспільно значущої мети. Соціально-активний громадянин здатен підніматися над рівнем вимог ситуації, він ставить цілі, надмірні з точки зору вихідної задачі. Завдяки конструктивній активності людина справляється з внутрішніми та зовнішніми обмеженнями своєї діяльності.

Тим не менш, численні дослідження свідчать про низький рівень соціальної активності громадян. Особливе місце серед чинників, що обумовлюють низьку соціальну активність населення, займають низький рівень міжособистісної довіри, громадської ініціативності та відповідальності, нерозвиненість соціальних зв'язків і взаємодій в рамках певної території - те, що в цілому характеризує ступінь самоорганізації місцевого співтовариства, його здатність самостійно організувати взаємодію з метою забезпечення свого оптимального функціонування і розвитку. Щоб бути ефективними, будь-які перетворення, що торкаються широких верств населення, потребують

безпосереднього залучення різних людей та соціальних груп, а не тільки очевидних прихильників і зацікавлених осіб. Тобто успішні зміни потребують масової підтримки, в загальній зацікавленості людей в благоустрої свого міста, району, села. Така підтримка здійснюється Центром місцевої активності, який підвищує зацікавленість людей шляхом залучення їх до спільної діяльності і формує довіру, терпимість у стосунках між ними.

Можливими шляхами підвищення локальної активності в сучасних умовах можуть стати спроби участі громадян у вирішенні проблем, пов'язаних з реструктуризацією місця проживання (прокладання доріг, водопроводів, будівництва мостів, тощо), екологічних проблем (вирубки дерев, порушення зеленої зони, забруднення навколишнього середовища і т.п.), вирішення конкретних завдань (облаштування і покращення роботи шкіл, організація зон відпочинку, дитячих і спортивних майданчиків, допомога людям похилого віку, організація дозвілля, спортивних і культурних заходів, тощо). Іншими словами: важливою формою прояву соціальної активності є активна участь членів громади у здійсненні позитивних змін як у власному житті, так і в житті оточуючих людей.

Цікавий підхід до класифікації видів та форм участі використовує Європейське соціальне дослідження (ESS), яке проводиться в режимі моніторингу в країнах Євросоюзу (27 країн) кожні два роки, починаючи з 2002–2003 рр.

Таблиця №1: Види та форми участі

Види участі	Форми участі
Традиційна (загальноприйнята) політична участь.	Голосування; участь в політичних кампаніях; звернення до політичних та державних посадовців; вступ у члени; робота чи передача засобів на потреби політичних організацій; прояв інтересу до політики; обговорення політики.
Нетрадиционна (протестна) поведінка	Законні демонстрації, підпис петицій, бойкот продуктів; свідома відмова від покупки деяких продуктів по політичним, етнічним чи екологічним переконанням.
Участь в діяльності громадських об'єднань	Членство, сприяння без членства, передача коштів та добровільна робота в об'єднанні
Неформальна громадська участь	Різні форми індивідуальної і групової участі в суспільному житті поза організаціями та асоціаціями.
Неформальна допомога	різноманітні форми активної індивідуальної і групової допомоги іншим поза соціальними та благодійними об'єднаннями

Рівні участі в спільній справі можуть бути різними. В «Практичному посібнику для тренерів з розвитку громади» [4;] автори наводять шкалу, за якою можна визначити рівень участі громадян у житті громади.

Пасивна участь - люди беруть участь у суспільній роботі вже тим, що просто слухають виступ адміністратора, менеджера, лідера, у якому презентується будь-який проект, міститься звіт про результати проведеної членами громади роботи і т. і. Пасивна участь є однобічною, тому що думка пасивного учасника по обговорюваних питаннях не вислухується.

Участь в наданні інформації. Кожен член громади має свій індивідуальний досвід життя в громаді, він є носієм цінної інформації, аналіз якої дозволить зацікавленим особам визначити найбільш актуальні потреби місцевого соціуму й шляхи їхнього вирішення. Беручи участь у різних видах опитування, анкетування як реципієнт, опитуваний опосередковано впливає на процес прийняття відповідних рішень.

Участь шляхом консультування. Члени громади іноді звертаються за консультативною допомогою до фахівців у державні або громадські організації. «Цей процес, - підкреслюють автори, - не припускає жодної їхньої думки в прийнятті рішень, а фахівці не зобов'язані використовувати думки людей» [8; с.170]. Однак це все-таки участь, оскільки знання, отримані шляхом консультування, члени громади використовують для поліпшення свого життя або життя навколишніх людей.

Участь за матеріальні стимули. Член громади бере участь у програмі розвитку за винагороду (гроші, речі). Цей вид участі значно впливає на процеси розвитку громади: люди виконують різні види

робіт, приймають відповідні рішення, однак при цьому, як правило, втрачають інтерес, якщо матеріальний стимул зникає.

Функціональна участь. Для вирішення заздалегідь передбачених завдань проекту розвитку громади ініціатори або фасілітатори створюють певні групи. Діяльність цих груп вносить безпосередні зміни в життя громади, хоча самі члени групи залежать від ініціаторів.

Участь шляхом взаємодії (інтерактивна участь) Цей рівень активності автори розкривають у такий спосіб: «Участь відбувається шляхом спільного аналізу, результатом якого стає план дії та формування нових місцевих інституцій чи зміцнення вже існуючих, які мають за мету зміни в існуючій системі».

Самомобілізація. Члени громади висовують власні ініціативи щодо зміни існуючої системи та укладають угоди з зовнішніми інституціями задля отримання необхідних ресурсів та технічної допомоги й зберігають контроль над їх використанням.

Використання даної шкали дозволить людям, які взяли на себе відповідальність працювати разом над поліпшенням добробуту своєї громади, визначити, яку участь може взяти той або інший член громади в підготовці й проведенні конкретних заходів щодо розвитку громади. При цьому необхідно мати на увазі, що та сама людина залежно від ступеню зацікавленості й життєвого досвіду може виявляти різні рівні активності в різних справах. Обумовлено це, по-перше, індивідуальною своєрідністю особистості, по-друге, тим, що кожен член громади одночасно може входити в різні спільності. Наприклад, фермер може бути одночасно представником певної сім'ї, студентом-заочником сільськогосподарської академії, парафіянином

православного храму, членом громадської екологічної організації «Чисті руки». У кожній із цих спільнот він є носієм відповідної соціальної ролі й здобуває своєрідний життєвий досвід. Природно припустити, що цей фермер може бути пасивним учасником, коли в громаді обговорюються заходи, пов'язані з підготовкою святкування ювілейної дати відомого художника, що колись жив у його місцевості.

Функціональну участь він виявить, як член екологічної громадської організації, при реалізації проекту по очищенню ставка. Інтерактивні дії й участь шляхом самомобілізації він виявить розробці й впровадженню інноваційного екологічного проекту.

Таким чином, розвиток територіальної громади багато в чому визначається рівнем участі громадян у вирішенні соціальних проблем.

Як буде показано в наступному розділі, для забезпечення ефективності цього процесу громаді необхідна спеціальна інституційна структура - Центр місцевої активності (ЦМА).

1.2. Центр місцевої активності як суспільний інститут розвитку громади

Історія виникнення Центрів місцевої активності починається із початку минулого століття, коли з'явилася необхідність розвитку демократії на місцях. Такі Центри виникають у США, Великобританії, Росії.

У США громадські активісти зробили спробу використання шкільних будівель після закінчення навчальних занять у якості місцевих соціальних центрів. Протягом багатьох років шкільні будівлі використовувалися для проведення заходів місцевої громади. На

першому етапі ініціатори цього руху використовували школи для адаптації емігрантів до нових умов життя в США, для забезпечення вільного доступу до освіти та організації дозвілля місцевого населення. Трохи пізніше було визначено нове призначення соціальних центрів, яке було направлено на подолання існуючого в той час розшарування між класами, етнічними групами та недовірі, що виникає на цій основі між ними. Завдання полягало вже не тільки в проведенні розважальних заходів для дорослих, а й у створенні умов для поліпшення всіх сфер життя місцевого співтовариства, у встановленні гармонії відносин між різними верствами суспільства та організації співпраці. Як стверджував родоначальник даного руху Роберт Фішер, соціальний центр діє як магніт залучення громадян до вирішення місцевих проблем. Мері Паркер Фоллетт, яка очолювала рух муніципальної ліги розширеного використання шкільних будівель, назвала соціальні центри установами «для подолання громадянської апатії, досягнення взаєморозуміння між різними групами, а також створення місцевих структур для інтеграції церкви, торгових асоціацій, лож і молодіжних груп».

Слід зазначити, що даний рух викликав велике занепокоєння серед державних службовців і чиновників, адже у соціальних центрах вони бачили альтернативу своїй діяльності. Але, не зважаючи ні на що, новий напрямок розвивався. Великий внесок у цей процес вніс Едвард Дж. Уорд, місцевий пресвітеріанської міністр, який почав активно пропагувати та спрямовувати національну кампанію. У 1909 р. в університеті штату Вісконсін, він організував Вісконсінське бюро громадського та соціального розвитку. Завдяки зусиллям цього бюро

ідея соціальних центрів отримала широке розповсюдження. Так, у 1918 р. громадські центри (пізніша назва - «соціальні центри») існували у 107 містах, у 1924 році їх вже налічувалося 230, а у 1930 тільки в Нью-Йорку їх було – 500.

Організатор одного з найбільш відомих соціальних центрів у штаті Нью-Йорк Клінтон Чілде пише, що «громада організована навколо такого центру для досягнення своїх політичних та соціальних прав та їх вираження; вона може зазирнути у свою власну думку і життя, відкрити для себе свої власні соціальні потреби, а потім подивитися, чи відповідають вони політичній сфері, сфері охорони здоров'я, відпочинку, освіти або промисловості, такі організації є необхідними, якщо демократичне суспільство хоче досягти успіху та вижити».

Початок руху громадських центрів та асоціацій у Великобританії також відноситься до першої третини двадцятого сторіччя. В основі створення центрів лежала ідея про необхідність людям різних соціальних верств зустрічатися, спілкуватися і працювати разом для вирішення актуальних проблем місцевого соціуму. З цією метою створювалася мережа універсальних та всеохоплюючих (всеосяжних) районних організацій. У розвитку цих організацій брали участь три органи: Національна рада соціального обслуговування, Федерація населених пунктів, а також Асоціація з питань освіти в населених пунктах. У Великобританії з'являються так звані клуби соціального обслуговування.

До 1939 року налічувалося близько 2300 таких клубів, за участю близько 250 тисяч членів. Вони надавали безробітним людям можливість працювати і організовуватися разом в інтересах місцевих громад.

У перших законодавчих паперах були наступні визначення громадських центрів та асоціацій:

Громадський центр може бути визначений як будівля, яка (1) слугує громаді організованій в асоціацію, яка відповідає за управління будівлею і (2) створює умови для розвитку рекреаційного, культурного та особистого добробуту членів цієї спільноти, і (3) являє собою місце зустрічі для громадських організацій та інших груп у суспільстві, яким необхідна будівля.

Громадська асоціація може бути визначена як добровільне об'єднання сусідів демократично організованих у рамках географічної області, які зібралися разом або в якості членів існуючих організацій або окремих осіб, або в обох якостях, щоб забезпечити для себе та своєї громади послуги, яких вимагає громада. Кількість громадських центрів зросла з 300 у 1947 році до 929 в 1960 році, а число зайнятих повний робочий день, збільшилася з приблизно 60 в 1947 році до 221 в 1956 році. Проте із фінансовими скороченнями після нафтової кризи в 1974 році, і зростанням «тетчеризму» в кінці 1970 і початку 1980-х років, та провалом у формулюванні та доведенні внесків громадських об'єднань та центрів для зміцнення місцевого життя і здоров'я відбулося значне скорочення обсягу державної підтримки. Людей, які працювали повний робочий день замінювали адміністраторами. Години, в які будівлі були відкриті для загального користування

скоротилися через неспроможність платити за утримання, прибирання та ремонт. Підвищена увага була приділена заходам, які приносили прибуток: весіллям, спортзалам та барам.

Для організації Центрів місцевої активності певне значення мають педагогічні концепції С.Т. Шацького, який розпочав у Росії свою діяльність зі створення у 1905 році клубів для дітей та підлітків. У дитячому клубі були надані всі можливості вчитися життю і всі головні елементи, які беруть участь у творенні життя. Із 1909 року С.Т. Шацький керував товариством «Дитяча праця і відпочинок», а у 1911 році разом з дружиною створив літню трудову колонію «Бадьоре життя». Після 1917 р. він розгорнув теоретичну і дослідно-експериментальну роботу по створенню школи нового типу. Це був комплекс науково-дослідних установ, дитячих садів, шкіл, позашкільних установ для дітей та культурно-просвітницьких організацій для дорослих, де на основі єдиної дослідницької програми розроблялися і на практиці перевірялися форми і методи виховання в соціальному середовищі. Основоположною позицією в розробці теорії і практики соціально-педагогічної роботи колективами під керівництвом С. Т. Шацького була ідея тісної взаємодії всіх компонентів соціокультурного середовища, співробітництво школи з сім'єю, населенням, громадськими організаціями. Таким чином школа ставала не тільки центром виховання дітей, а й соціокультурним центром свого району.

Ідея співпраці школи з населенням втілюється в суспільно-орієнтованій освіті, історія якої починається з того моменту, коли

з'явилися школи, близькі до церкви, церковної громади. Вони були центрами соціокультурного життя. Це було особливо важливо в невеликих населених пунктах, селах, де школа була не тільки освітнім, але й інформаційним та дозвільним центром.

Особливу актуальність дана ідея набула у 30-ті роки минулого сторіччя за часів Великої депресії, коли загострилися економічні і соціальні проблеми, особливо в промислових регіонах. Молоді нічим було зайнятися у поза навчальний час, процвітали безробіття і вандалізм, соціальна апатія. Загальнодержавну проблему, що виникла необхідно було вирішувати. І початком діяльності в цьому напрямку стала робота по залученню всіх членів співтовариства в процес суспільно-орієнтованої освіти. Саме в цей час підприємець Чарльз Стюарт Мотт і вчитель фізкультури зі школи Хедлі г. Флінта Френк Менлі прийшли до думки, що школа може бути корисна жителям спільноти, вирішуючи їх проблеми, і навпаки. Це і послужило початком руху суспільно-орієнтованої освіти, принципи якого реалізуються в освітніх системах різних країн світу майже вісімдесят років і активно просуваються і підтримуються Фондом Мотта. У його основу лягло розуміння того, що будівлі шкіл, при необхідності, можна було б використати 24 години на добу, підвищуючи віддачу витрачених на них коштів, приносячи користь для кожного члена суспільства.

Концепція суспільно-орієнтованої освіти в даний час інтенсивно втілюється в практику так званих громадсько-активних шкіл (ГАШ) у посткомуністичних країнах: у Росії, Україні, Чехії, Польщі, Румунії.

Громадсько-активна школа, усвідомлюючи свій величезний потенціал, бере активну участь у вирішенні проблем місцевого соціуму, вона формує активну громадянську позицію, налагоджує партнерські відносини з навколишнім соціумом, а головне вона є об'єднуючим початком, де не тільки вчителі, діти та їхні батьки, а й місцеві жителі, представники комерційних і державних структур, громадські організації працюють разом для вирішення проблем, які стоять перед місцевим співтовариством.

Багато сучасних шкіл України також проходять шлях соціальної активності учнів до створення громадсько-активної школи. Ось наприклад, як бачить майбутнє завуч з виховної роботи ОАШ № 27 (м. Одеса): «Школа зможе використати свої ресурси більш ефективно в інтересах всіх людей, що проживають у її мікрорайоні. Перетворюючись у центр мікрорайону (центр культури й утворення), школа зможе одержувати реальну допомогу й сприяння від місцевого співтовариства, комерційних структур, влади. Це співробітництво стане взаємовигідним. Школа ще ширше відкрила свої двері для громади, а громада, у свою чергу, одержить можливість одержувати від школи необхідні їй послуги, а також брати участь у розвитку освітнього процесу. Навколо школи почнеться процес самоорганізації й розвитку місцевих співтовариств, здатних самостійно вирішувати не тільки завдання освіти, але й інші соціальні проблеми» . Як бачимо, Центри, створені при загальноосвітніх школах, планують свою роботу на основі співробітництва з різними групами місцевого

співтовариства, і в такий спосіб прискорюють процес розвитку місцевої громади.

Іншою сучасною моделлю інтеграційної структури для розвитку місцевих громад є польські Центри активності локальної (ЦАЛ) і українські Центри місцевої активності (ЦМА). І в Польщі, і в Україні подібні центри створюються при місцевих державних установах культури (районні будинки культури, бібліотеки, музеї). І це не випадково, адже місцеві установи культури у відповідності зі своєю місією формують, розвивають і задовольняють соціальні, творчі, національно-культурні потреби місцевої громади. Найбільш актуальні проблеми, що виникають в місцевому співтоваристві (молодь, жінки, сім'я, захист навколишнього середовища, розвиток сільського господарства, мистецтво) у тій або іншій формі (об'єднання по інтересах, клуби дозвілля, літературно-музичні вітальні, клуби ерудитів і т.п.) реалізуються в діяльності установ культури. Іноді представники відповідного напрямку НДО, а також члени місцевої громади використовують потенціал установ культури (приміщення, устаткування, кадри) для проведення заходів, що є частиною вирішення певної проблеми місцевого соціуму. На цих заходах закладаються основи для налагодження між людьми відносин довіри, єдності, без яких неможлива спільна діяльність членів громади в інтересах процвітання й добробуту кожного. Зв'язок між працівниками культури й членами місцевої громади двосторонній, тому що й установи культури одержують від місцевого співтовариства підтримку в зміцненні матеріально-технічної бази, кадрового й інформаційного потенціалу. Однак така взаємодія, як правило, носить

стихійний, неорганізований, отже й некерований характер. Як показав досвід Польщі й України, цілеспрямованість, системність взаємовигідного обміну ресурсами між членами громади, з одного боку, і установами культури, з іншого, значно активізують процеси місцевих соціальних ініціатив.

У Польщі Варшавський ресурсний центр «BORIS» створив дворічну школу аніматорів, куди на конкурсній основі приймають працівників установ культури. Аніматор - це людина, що живе на території громади, має бажання, знання й уміння, а також особистий практичний досвід у питаннях розвитку громади. Основне призначення цієї людини - створювати для членів громади сприятливі умови в просуванні їхніх ініціатив. Аніматори допомагають громаді зробити процес розвитку громади більш продуктивним: надають технічну, організаційну, фінансову підтримку й діляться тими знаннями, уміннями й навичками, яких бракує громаді.

Розвиток ЦАЛів багато в чому виявився можливим завдяки фінансовій підтримці, що їм спочатку надав Варшавський Центр філантропії. Поступово Центри навчилися вирішувати соціальні проблеми, використовуючи в основному місцеві ресурси. У громадах створюються комунальні фонди, кошти яких ідуть на реалізацію громадських ініціатив місцевого співтовариства. Примітно, що кожен член громади, починаючи від дитини й закінчуючи мером, бере безпосередню участь у зборі коштів для поповнення фонду. Так, мер містечка може брати участь у благодійному спектаклі. Під час великодніх свят продаються яйця, розфарбовані різними людьми: це й

звичайні городяни, і імениті члени громади, творча продукція яких користується величезним попитом і оцінюється недешево. Фінансовий збір, проведений під час подібних заходів, є одним із джерел поповнення комунального фонду.

Одним з перших польських ЦАЛів став клуб «Сурма», який працює в районі «Полювання» Варшави, де проживає близько 90 000 чоловік. Клуб реалізує програми, спрямовані на мешканців різного віку і соціальних категорій. Так, програма «Перший крок» адресована мамам з маленькими дітьми, які на базі Клубу зустрічаються, спілкуються, діляться досвідом, з ними працює психолог.

Інша цікава програма - курси комп'ютерної грамотності для літніх людей. Це навчання ініціював і проводить один з жителів району. На курси ходять люди старше 70 років. Клуб «Сурма» допоміг поширити інформацію про курси серед мешканців та надає приміщення для занять.

Волонтери клубу багато працюють з дітьми. Наприклад, в рамках проекту «Зачарована ковдра» молоді добровольці розповідають дітям від 3 до 6 років казки, займаються з ними малюванням, моделюванням, аплікацією і так далі.

У рамках іншого творчого гуртка - «Стара шафа - нові ідеї» волонтери та співробітники Клубу допомагають жителям району поповнити свій гардероб, переробляючи і оновлюючи старі речі.

Клуб орієнтований переважно на жителів конкретного мікрорайону, в якому проживають 30 000 жителів. Однак Клубом реалізовані партнерські проекти, спрямовані на всіх жителів району. Так, в 2001 році була створена Коаліція на користь району, яка

об'єднала понад 30 організацій району - школи, поліцію, будинки культури, бібліотеки, громадські організації і т.д. Одне з основних досягнень коаліції - створення путівника по організаціям району, які можуть бути корисні сім'ям і батькам (довідник шкіл, поліклінік, ясел і. т.д.). Примітно, що автори довідника спочатку його підготували до друку, а потім звернулися до глави району з проханням профінансувати видання тиражу. Главі нічого не залишалося робити, як погодитися. Тепер коаліція готує аналогічний путівник по району для літніх людей.

Інший цікавий проект коаліції називається «Відкрита школа». Назва говорить сама за себе, - школи залишаються відкритими після занять для учнів та їх батьків, які переважно займаються спортом і фізкультурою в шкільних спортзалах.

В рамках проекту «Соціальний адвокат» створено пункт цивільної інформації для людей, що потрапили у важку життєву ситуацію. Юрист – волонтер консультує цих людей по телефону.

Клубом також реалізується безліч творчих програм і проектів - це і активізація жителів за допомогою мистецтва, і видання газет і журналів, де публікується творчість жителів району, і проведення конкурсів дитячих малюнків і т.д.

Центри місцевої активності при будинках культури з'являються і в Україні в контексті пошуку шляхів відродження місцевих спільнот, механізмів становлення громадянського суспільства як свого роду ресурсні центри їх розвитку. Центр місцевої активності об'єднує активних, творчих людей, які орієнтовані на ідеали громадянського

суспільства, на демократизацію всіх сфер соціального життя, на перетворення клубів, розташованих у малих містах і селах, на просвітницькі та культурні центри місцевих громад. Основна ідея Центру місцевої активності полягає в тому, що будинок культури не може існувати окремо від потреб жителів населених пунктів, саме клуб може стати ініціатором розвитку цієї спільноти.

Центр місцевої активності - це установа культури, яка ставить за мету не просто надання послуг у сфері дозвілля, а й розвиток спільноти, залучення жителів до вирішення соціальних та інших проблем, що стоять як перед клубом, так і перед спільнотою. Будинок культури, який став центром місцевої активності, є для жителів територіальної громади, її організацій та установ активними партнером у вирішенні місцевих проблем. Це клуб, який прагне стати не лише культурним дозвіллєвим закладом, а й цивільним, громадським ресурсним центром мікрорайону, селища, села.

Модель Центру місцевої активності надає можливість клубу і місцевій громаді стати активними учасниками у справах всього населення територіальної громади. На базі будинку культури, розташованого в невеликому місті, селі, активізується участь жителів у конкретних справах щодо поліпшення їхнього життя. При цьому важливо відзначити, що запропонована модель дозволяє клубу стати суспільно-активним без шкоди для його основних функцій як установи, що створює умови для творчості та впливає на суспільство за допомогою художньої діяльності.

Актуальність функціонування Центру місцевої активності посилюється у світлі результатів досліджень, які свідчать про те, що

соціокультурні процеси, які відбуваються в сучасних суспільствах, характеризуються синдромом «втрати ідентичності». У зв'язку з цим виникає питання про необхідність створення нової системи соціальних зв'язків і відносин. Відповіддю на це питання стала ідея Центру місцевої активності, яка орієнтує працівників будинків культури на формування відповідних соціальних зв'язків за місцем проживання.

Акцент у діяльності Центру ставиться на створенні «вузла контактів» на певній території як факторі формування всередині територіальної громади нових соціальних зв'язків. Об'єднання людей, до якого спонукає Центр місцевої активності дає можливість не тільки ідентифікуватися з місцевим співтовариством, досягти поставлених завдань, але й переконатися у своїх можливостях та силі. Адже досить часто перешкодою для участі людей у житті місцевого співтовариства є їхній власний чи чужий невдалий досвід. І хоча б мінімальний успіх на цьому поприщі допомагає подолати переконаність людей у своїй непотрібності і некомпетентності в даному питанні, що в свою чергу зміцнює віру в себе та власні сили, формує вміння взаємодіяти з іншими людьми при досягненні своїх цілей і вирішенні своїх проблем. Центр місцевої активності має набагато більший доступ до офіційних управлінських структур і менше шансів залишитися непочутими або проігнорованими. Центри місцевої активності наводять мости між публічною сферою та органами влади. Вони бачать себе помічниками формальних інститутів влади. Їх завдання - «подолати безсилля роз'єднаних індивідів, створюючи зв'язки між людьми.

З урахуванням вище сформульованих завдань у діяльності Центру місцевої активності виділяються два взаємозалежних напрямки: культурно-творче та соціальне.

Центр місцевої активності дозволяє однаково успішно і в нерозривній єдності ефективно вирішувати соціальні та культурні проблеми. Культурно-мистецька складова Центру місцевої активності дозволяє залучати місцеве населення до культурних традицій України, кращих вітчизняних і світових культурних зразків, популяризувати творчість професійних і самодіяльних авторів, що отримали визнання, сприяти у надбанні знань, умінь і навичок у різних видах художньої творчості, розвивати творчі здібності населення. Соціальна складова спрямована на створення умов для стимулювання та реалізації ініціатив громадян щодо вирішення актуальних проблем різних сфер соціального життя, на перетворення Будинку культури в найважливіший ресурс функціонування та розвитку місцевих спільнот.

Таким чином, центри місцевої активності на базі закладів культури є реальним механізмом об'єднання активних, творчих людей, які орієнтовані на ідеали громадянського суспільства, на демократизацію всіх сфер соціального життя місцевої громади, на перетворення клубів на просвітницькі та культурні центри.

Одне з головних завдань Центру місцевої активності - допомогти кожному, хто бажає, знайти ефективну соціальну компетентність, озброїти здатністю активно і успішно жити у своєму співтоваристві.

У найзагальнішому вигляді будинок культури, який став Центром місцевої активності - це клуб, який:

1) виробляє у місцевих жителів систему цінностей громадянського суспільства, навички жити в умовах вільної самоврядної громади, сприяє укоріненню демократичного устрою в житті спільноти, в оточуючому будинок культури соціальному просторі;

2) забезпечує підвищення рівня культури населення, включає людей у різноманітні соціальні практики, суспільно-корисну діяльність, використовує ресурси співтовариства для підвищення ефективності роботи клубу, а ресурси будинку культури для розвитку, консолідації та національного самоусвідомлення спільноти; • перетворює естетичну спрямованість культури в активну силу демократичних реформ, а взаємодію окремих громадян, спільноти, органів влади, бізнес-структур, різних організацій та установ на рушійну силу соціально-культурного інституту відкритого типу.

Модель Центру місцевої активності забезпечує перетворення будинків культури зсередини, яке є проявом їх природного зростання, а також інтеграцію клубу і спільноти, в результаті чого формується цілісний соціально-культурний простір місцевої громади.

Центр місцевої активності на базі закладів культури виконує наступні функції:

• ефективне використання ресурсів громади в інтересах всіх людей;

• різноманітні культурно-дозвіллєві послуги для всіх жителів місцевої громади, а також послуги, пов'язані з вирішенням інших нагальних соціальних проблем місцевої громади;

інформаційно-консультативна підтримка місцевих ініціатив;

• взаємовигідна активна співпрацю між клубом і співтовариством, місцевою владою, громадськими організаціями та ініціативними групами;

• залучення громадян до місцевої самоорганізації й до громадянського самоврядування.

Основні функціональні напрямки діяльності Центру місцевої активності представляють собою найважливіші умови, як кореннього перетворення стилю клубної роботи, так і підтримки клубом громадянських ініціатив в усіх сферах соціального життя.

Центр місцевої активності сприяє розробці та реалізації проектів, спрямованих на вирішення найбільш актуальних проблем місцевої громади, і залучає додаткові ресурси з коштів спільноти (мешканці села, інвестиції бізнесу, участь у конкурсах, в тому числі в рамках пріоритетних національних проектів). Розробка і реалізація проектів підвищує соціальну і громадянську активність, актуалізує громадянську позицію учасників.

Кожен Центр громадської активності розвивається своїм шляхом. Це обумовлено гнучкістю його структури, яка визначається ентузіазмом людей, усвідомленням своєї соціальної ролі, а також актуальними потребами місцевого співтовариства. Незважаючи на всі відмінності, Центри місцевої активності мають спільні стратегії діяльності.

Керівництво та лідерство. Гарне керівництво і лідерство - запорука інституційного та функціонально розвитку Центру. При хорошому керівництві місія узгоджена з партнерами для того, щоб кожен розумів, куди рухається співтовариство, а працівники будинку культури знають свої обов'язки, і мають підтримку для ефективної роботи. Керівник використовує свою владу і вплив на благо суспільства, відповідально ставиться до покладених на нього обов'язків по створенню соціокультурного середовища. Лідер віддає свій час, сили і енергію, використовує всі наявні в його розпорядженні ресурси для поліпшення життя людей і розвитку територіальної громади.

Розвиток спільноти. Всі Центри місцевої активності залучені в розвиток територіальної громади. Вони є активними носіями позитивних змін і розвитку місцевих спільнот. Вони допомагають членам місцевої громади в отриманні необхідних знань та навичок для вирішення існуючих місцевих проблеми та задоволення актуальних потреб.

Послуги. Центр місцевої активності - головний ресурс місцевої громади, він пропонує широкий спектр послуг. Надані послуги визначаються насамперед актуальними потребами місцевої громади у сфері естетичної культури. Крім цього, Центри надають громадянам інформацію про позитивний досвід вирішення соціальних проблем в інших регіонах і за кордоном, а також консультують ініціативних громадян та членів громадських організацій з питань менеджменту, фандрейзингу, стратегічного планування та соціальних технологій для

розвитку місцевого співтовариства. Важливим напрямком діяльності центрів місцевої активності є надання примішень для інших організацій і можливості іншим установам та організаціям надавати послуги на базі будинків культури. Вони активно підтримують і просувають ці послуги.

Партнерські відносини. Центри місцевої активності встановлюють міцні партнерські стосунки з іншими професіоналами та організаціями спільноти. Таке партнерство дозволяє різним установам працювати разом, надаючи більш якісні послуги і підтримуючи один одного. Для партнерських відносин важливо знати, хто за що відповідає, спільно залучати і ділитися ресурсами, обмінюватися інформацією. Це допомагає центрам створити сприятливі умови для розвитку місцевої громади.

Формування соціального капіталу. Центри місцевої активності надають всім представникам місцевого співтовариства доступ не тільки до культурних цінностей, а й інших послуг, незалежно від статі, віросповідання, соціального стану, рівня доходу, фізичних можливостей. Центри ламають стереотипи, надаючи можливість кожному отримати доступ до культури, знань та інших ресурсів. Таким чином, Центри громадської активності сприяють єднанню спільноти, допомагаючи конфліктуючим групам дізнатися більше один про одного, зміцнюючи їх довіру і прагнення співіснувати мирно. Це дуже важливо для створення сприятливого соціального середовища, в якому у громадян немає стереотипів або негативних образів.

Поширення участі у вирішенні місцевих проблем. Центр місцевої активності створює умови для активної добровільної участі громадян у житті місцевої громади і з цією метою використовує різноманітні методи: особисті контакти (сім'я, друзі, знайомі), проводить інформаційні заходи про волонтерський рух, використовує засоби масової інформації для інтерв'ю з волонтерами і т. д.

Таким чином, Центр місцевої активності на базі закладів культури є реальним інститутом об'єднання активних, творчих людей, які орієнтовані на ідеали громадянського суспільства, на демократизацію всіх сфер соціального життя місцевої громади, на перетворення клубів на просвітницькі та культурні центри спільнот.

1.3. Анімація громадського життя як технологія розвитку громади

Поняття «анімація» має латинське походження (anima - вітер, повітря, душа; animatus - натхнення) і означає наснагу, одухотворення, стимулювання життєвих сил, залучення до активності.

Сьогодні термін «анімація» використовується у вузькому і широкому значенні слова.

Вузький сенс характеризує організацію дозвільної діяльності: Анімація –це організація дозвілля в готелях, на корпоративних заходах, дитячих святах; напрямок, що припускає особисту участь відпочиваючих у культурно-масових заходах». Анімація у вузькому сенсі слова розглядається як діяльність з розробки та поданням спеціальних програм проведення вільного часу. Анімаційні програми включають спортивні ігри та змагання, танцювальні вечори,

карнавали, ігри, хобі, заняття, що входять до сфери духовних інтересів і т.п. Отже, аніматор у вузькому значенні слова – спеціаліст, що займається розробкою індивідуальних і колективних програм проведення дозвілля, що орієнтує людину в розмаїтті видів дозвілля, організує повноцінне дозвілля.

Таким чином, анімація у у вузькому значенні зачіпає лише культурній аспект. Разом з тим не слід обмежувати сутність і специфіку анімації лише дозвіллєвою діяльністю, оскільки вельми важливою складовою цього процесу є світоглядний (смисловий) потенціал.

Включення до складу анімації світоглядного потенціалу наближає нас до розуміння анімації в широкому розумінні слова як соціокультурного явища. У цьому аспекті поняття «анімація» дозволяє, з одного боку, досить точно охарактеризувати цілі соціокультурної діяльності, виявити її консолідуючий (об'єднуючий) характер, а з іншого - позначити внутрішній аспект взаємовідносин суб'єктів соціокультурного процесу (особливі способи спілкування, діалогу, наповненого участю, почуттям, дією). У зв'язку з цим, слід зазначити, що в сучасній науці поняття «анімація» використовується в основному для характеристики відносин. У цьому плані типовою є думка дослідниці проблематики соціокультурної анімації Анн-Марі Гурдон. Автор підкреслює, що при згадуванні слова анімація мова йде не про пожвавлення тіла та неживої матерії, а про пожвавлення відносин між індивідами та соціальними групами. Схожу думку висловлює і М. Сімоно, визначаючи соціокультурну анімацію як галузь суспільного життя, учасники якого ставлять перед собою за

мету певну зміну поведінки в міжособистісних і колективних відносинах шляхом прямих впливів на індивідів. Зрозуміло, що цей вплив здійснюється аніматором головним чином за допомогою різноманітних видів діяльності. Якщо говорити про функції аніматора, то потрібно сказати, що він виконує роль активатора або каталізатора локальних процесів розвитку місцевих спільнот. У його завдання входить надання послуг, спрямованих на надання допомоги місцевій громаді або якоїсь групи громадян у самостійному вирішенні їхніх проблем.

Соціальний аспект поняття «анімація» поширюється в багатьох європейських країнах і США.

Досвід Швейцарії показує можливість існування єдиної системи, яка формує «повсякденну культуру» рівня країни. Поняття «анімація» визначається швейцарськими фахівцями як свідома діяльність, спрямована на розвиток і зміну соціального спілкування людей, громадських структур та вдосконалення умов для дій окремих індивідів і соціальних груп з метою більш повної реалізації потенціалу різнобічних людських можливостей. Анімація розглядається як складова частина всієї соціальної діяльності. В даний час у всій Швейцарії анімація стала широко визнаним поняттям на всіх рівнях і використовується в багатьох сферах соціального і культурного життя.

Завдання соціально-культурної анімації мають суспільну значущість. Адже вона виходить з цілей формування соціально зрілої людини, розвитку її різнобічних можливостей, відродження етичних

цінностей, значною мірою втрачених нині, особливо в середовищі молоді, а також духовного оновлення суспільства в цілому.

Анімація стимулює розвиток комунікації - основи всіх соціальних відносин, сприяє досягненню таких цінностей, як самореалізація і високий рівень життя.

У Швейцарії соціально-культурну анімацію розглядають у двох аспектах. По-перше, вона являє собою нову професію, що має власну ідентичність. Для підготовки до цієї професії існують спеціальні школи соціально-культурної анімації. Створена і організація, яка координує діяльність усіх цих шкіл. З другого боку, вона розглядається як певний спосіб ведення соціально-культурної роботи в різних сферах суспільної діяльності. Цей спосіб включає в себе особливі методичні прийоми, спрямовані на розвиток соціального контексту. Соціально-культурна анімація в цьому сенсі спирається на принцип партнерства і містить нормативні елементи - такі, як «участь», «критична позиція», «інновація», «орієнтація на потреби особистості», та інші, які можуть гарантувати спрямованість громадської діяльності в русло розвитку демократичних норм життя.

В даний час в Швейцарії в сфері соціально-культурної анімації існує вже більше двох тисяч різного роду установ і центрів. Тільки в німецькій Швейцарії створено три центри з підготовки аніматорів, які все більшою мірою підтримуються державою.

Соціально-культурна анімація вносить сьогодні помітний внесок у суспільний розвиток країни, особливо - галузі соціальної роботи, освіти і культури. Вона широко поширена в роботі з молоддю

– в молодіжних клубах, різних дитячих і юнацьких організаціях, громадських центрах, дозвіллєвих закладах і т. п.

Важливою формою роботи аніматорів є робота в житлових кварталах. Вона спрямована на поліпшення життєвих умов у певному житловому просторі. Нові центри соціокультурної анімації створюються і на підприємствах, особливо в сфері обслуговування широких кіл громадськості. Ці центри у фінансовому плані перебувають у більш сприятливій ситуації і можуть собі дозволити витрати для організації різного роду акцій і заходів.

У США проголошений принцип загального включення населення до вирішення проблем, що впливають на побут і повсякденне життя мешканців територіальної громади, облаштування сприятливої соціальної дійсності. Б.Вул, розкриваючи основну тезу спільнотної роботи в США говорить: «Ми віримо у здатність людей впливати на навколишнє середовище і характер суспільства. Ми віримо в ідею, що всі люди повинні бути залучені до вирішення проблем, які впливають на їх побут і повсякденне життя. Створення демократичного суспільства вимагає активних, думаючих громадян, які не бояться відповідальності, активно експериментують в різних життєвих сферах. Ми шукаємо шляхи включення людей нашої громади до вирішення спільних проблем при максимальному заохоченні участі людей у справах громадськості».

Таким чином, на сучасному етапі розвитку суспільства актуалізується завдання створення спеціальних анімаційних

інформаційно-методичних центрів не тільки з організації діяльного дозвілля, а й з розвитку територіальної громади.

Про доцільність створення таких об'єднань свідчать результати дослідження Л. В. Тарасова [9] , який узагальнив основні напрямки, діяльність і методи роботи Європейської асоціації аніматорів (ENOA), що об'єднує аніматорів багатьох європейських країн. Мета ENOA полягає в тому, щоб показати, що в кожного є можливість щось робити для поліпшення свого життя; повернути людям бажання працювати для себе і суспільства; задіяти потенціал конкретних учасників проекту і місцевих організацій; закріпити зв'язки конкретних людей з місцевими організаціями для здійснення спільних проектів надалі; використовувати навички конкретного індивіда для того, щоб забезпечити його участь у тій сфері діяльності, що могла б забезпечити його подальший розвиток у плані самоорганізації.

В.З. Дуліков [2] описує один із проектів ENOA у таборах біженців Боснії і Герцеговини. Ініціатори проекту констатують, що гуманітарна допомога біженцям найчастіше концентрується навколо задоволення основних потреб людини у їжі, житлі і безпеці. Але проблеми біженців мають і психологічний характер. Сотні людей, позбавлених житла, проводять багато часу в таборах. У них народжуються діти, які взагалі не мають уявлення про цивілізоване життя. У результаті цього люди стають пасивними, сприймають себе викинутими із соціального, культурного і політичного життя, як у таборі, так і за його межами. Почуття безпорадності, розпачу, безсилля – звичайні явища серед них. Люди вважають, що не можуть ні на що впливати в суспільстві і не можуть змінити своє власне

життя. Методика проекту передбачає втручання аніматорів у повсякденне життя біженців на рівних з ними умовах. Головним завданням є активізація здібностей біженців для того, щоб зробити їх самодостатніми і здатними до самореалізації. Аніматори стверджують, що крім „основних" потреб біженці мають соціальні потреби. Одна з них – потреба в активному суспільному, культурному і політичному житті. Аналіз методики соціокультурної анімації в таборах Боснії і Герцеговини показує, що її культурно-дозвіллєва частина є тільки початковим етапом роботи, що дозволяє створити довірливі стосунки для подальшої роботи. Перший крок – встановлення дружньої атмосфери з населенням табору. Щоб привернути увагу і підняти інтерес до того що відбувається, використовуються техніки вуличної анімації: театралізовані вистави, ігри. Вони допомагають знайти контакт як з молодим, так і з дорослим населенням. Ці контакти служать твердим фундаментом для формування подальших робочих відносин. Вулична анімація – перший крок до розпізнання того, чого хочуть молоді люди, які навички вони мають. Але у визначений момент, пишуть автори проекту, використання цієї техніки треба припинити, інакше анімація ризикує стати розвагою.

За початковим етапом іде сходинка, що має на меті виявити навички людей. Якщо конкретних навичок аніматори не змогли знайти, то за допомогою „нерегламентованого мозкового штурму" виявляються приховані здібності, такі, як артистизм, рукоділля, кулінарія тощо. Головні питання, на які людина повинна відповісти,

наступні: „Що я вмію?"; „Як я можу це використовувати?"; „Як я можу влитися в роботу табору?". Виявлені навички використовувалися надалі у процесі анімації. Так вулична анімація переростає в соціокультурну. На основі виявлених навичок формуються майстерні, починається розвиток соціальних зв'язків. На цьому етапі головним завданням є допомога в реалізації конкретних ідей. Ключове питання звучить так: „Що найбільш цінне для біженців у їх соціокультурній реабілітації?" Прикладом роботи на даному етапі може бути робота в „конструкторській майстерні". Метою відкриття даної майстерні було залучення чоловіків (дорослих і підлітків) до поліпшення власних умов життя, стимулювання чоловіків до праці. Завдання аніматора тут зводилося до того, щоб заохочувати ініціативу, прийняття людьми відповідальності на себе і стимулювати активну участь у житті табору. У цьому процесі центр уваги поступово переміщується на ті види діяльності що далі можуть бути продовжені без участі аніматорів [2; с. 65].

Таким чином, робота з біженцями свідчить про те що анімація може застосовуватися не лише з метою культурно-дозвіллєвої діяльності, проведення вільного часу, а й сприяння психологічній реабілітації, виходу особистості з кризової ситуації, сприяння саморозкриттю і самореалізації людини.

Узагальнюючи теоретичні ідеї анімації та досвід організації соціально-культурної діяльності в низці зарубіжних країн, один з провідних вітчизняних фахівців у галузі культурно-дозвільної діяльності Є. Б. Мамбеков [5] стверджує, що анімацію не можна просто віднести до однієї з багатьох професійних галузей людської

діяльності. Аніматорів виявляють не лише у сфері культури і мистецтва, але також у світі комерції, праці, охорони здоров'я, юстиції та ін. Є.Б. Мамбеков пише, що соціокультурна анімація стосується всього ансамблю повсякденного життя індивіда - праці, громадянської та політичної активності, стосунків з оточуючими, їх культури. Не можна розцінювати соціокультурну анімацію як просту техніку організації дозвілля. Дослідник визначає соціокультурну анімацію як частину культурної та виховної системи суспільства, яка може бути представлена у вигляді особливої моделі організації соціокультурної діяльності:

• як сукупність елементів (установи, державні органи, організації, добровільні асоціації, аніматори, аудиторія), що знаходяться в постійних відносинах;

• як сукупність занять, видів діяльності і відносин, які відповідають інтересу, що проявляється особистістю в її культурному житті і особливо в її вільний час;

• як своєрідна соціально-педагогічна система, в якій провідну роль відіграють аніматори, професійні або добровільні, що володіють спеціальною підготовкою та використовують, як правило, методи активної педагогіки.

Таке розгорнуте визначення в цілому справедливо відображає специфіку і навіть структуру анімаційної діяльності в місцевій громаді. По-перше, тут підкреслюється єдність трьох рівнів анімації: організаційного, діяльнісного та технологічного.

Організаційний рівень відповідає на питання: хто ініціює і хто бере участь у даному процесі. Це можуть бути різні структурні елементи соціокультурного середовища: загальноосвітня школа, клуб, спортивна школа, державні органи опіки, недержавні громадські організації, ініціативні групи та прості громадяни. Головне полягає в тому, що ці компоненти знаходяться у взаємозв'язку і мають стійкі відносини. Наприклад, літні люди, пенсіонери в громаді є однією із слабо захищених соціальних груп. Проте люди старшого віку мають життєвий досвід і здатні принести користь суспільству. Не можна допускати, щоб пенсіонери замикалися в собі й своїх проблемах Активна взаємодія з оточуючими, розширення соціокультурних контактів - головна умова гідного життя. Соціально-культурна робота з літніми людьми спрямована на оптимізацію життя літньої людини в суспільстві і реалізується за допомогою ряду програм. У розробці та реалізації культурно-дозвіллєвої програми пріоритет належить працівникам будинку культури; оздоровчо-консультативну проводить персонал медичної установи, інструктор з лікувальної фізкультури, психолог; в просвітницько-освітніх програмах беруть участь фахівці місцевої громади: вчителі, клубні працівники, бібліотекарі, зоотехніки і т.п. При цьому, ініціатором, координатором та менеджером реалізації цих програм може бути громадська організація, яка встановлює партнерські відносини з установами соціального захисту населення, школою, бібліотекою, клубом, органами місцевого самоврядування, бізнесом.

Діяльнісний рівень показує з якою метою і що роблять аніматори. До змісту аніматорської діяльності входить усе те, що

відповідає інтересам і потребам громадян з вирішення соціальних проблем місцевої громади. Це можуть бути проблеми:

• соціальної незахищеності найуразливіших категорій громадян (ветерани, інваліди, самотні матері, безпритульні діти, особи без певного місця проживання та ін.);

• поширення ВІЛ-інфекції, СНІДу, алкоголізму, наркоманії;

• скорочення тривалості життя в результаті екологічних катастроф, відсутності ефективної системи охорони здоров'я населення, профілактики захворювань, пропаганди здорового способу життя;

• відсутність стабільних ресурсів для відродження та розвитку національної культури, духовності, охорони та утримання об'єктів культури, пам'яток історії та архітектури;

• низький рівень самоорганізації громадян за місцем проживання;

• ріст безробіття та ін.

• Рішення кожної з цих проблем вимагає включення громадян у різноманітні види діяльності.

Методичний та технологічний аспект представлений способами взаємодії аніматора з аудиторією. Аніматор використовує інтерактивні технології, які засновані на психології людських взаємин і взаємодій. У діяльності аніматора центральне місце займає група взаємодіючих людей, які, обговорюючи актуальні проблеми громади, сперечаються і погоджуються між собою, стимулюють і активізують один одного. До методів такої взаємодії можна віднести: евристичну бесіду, дискусію, круглий стіл, мозковий штурм, ділову і рольову гру, конкурси проектів з їх обговоренням. Ефективним методом навчання

Фото 1. Леонід Жовтило, керівник ГО "Фонд розвитку ініціативи громади" (м. Мала Виска, Кіровоградська область). Вручення диплому

Фото 2. Громадські активісти Маловиськівського району. Презентація проекту "Моя громада - наш спільний дім"

Фото 3. Олена Хоткевич та Збігнев Меруньськи (Центр активності локальної, Варшава, Польща). Тренінгова сесія "Школи громадської участі-2"

Фото 4. Робота над ідеями (Центр активності локальної, Польща)

Фото 5. Міжнародна мистецька акція "ніч музеїв" (м. Кіровоград)

Фото 6. Студія Кіровоградського Інтернет - телебачення (КІТ)

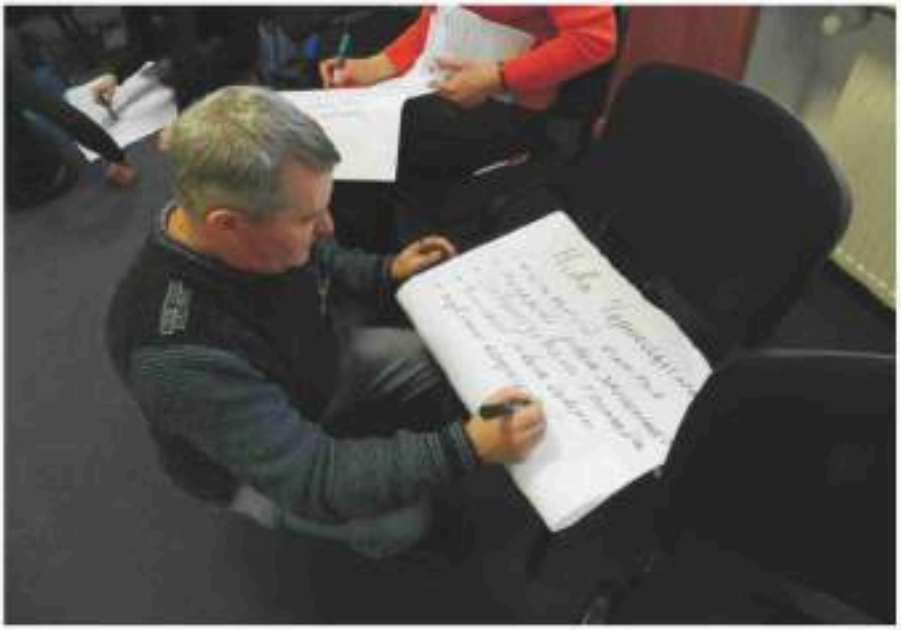

Фото 7. Микола Толстік на тренінгу "Школи громадської участі-2"

Фото 8. Відкриття Центру місцевої активності

Фото 9. Павлоградські активісти

Фото 10. Тренінг "Польський досвід розвитку громад" ("Школа громадської участі-2")

Фото 11. "Школа громадської участі-1" (перша частина, 2012 рік)

Фото 12. "Школа громадської участі-1"(2012 рік).
Вправа на зміцненням соціального капіталу

Фото 13, 14. Тренінг "Анімація громадської діяльності" ("Школа громадської участі-1", 2012 рік)

Фото 15. Підсумкова конференція "Школи громадської участі-1" (2013 рік)

Фото 16. Учасники "Школи громадської участі-2"

Фото 17, 18. Тренінг "Залучення фінансування з місцевих джерел" ("Школа громадської участі-2", 2015 рік)

Фото 19. Тренінг "Анімація громадської діяльності" ("Школа громадської участі-2", 2014 рік)

Фото 20. "Школа громадської участі-2", робота в групах

Фото 21, 22. Знайомство учасників "Школи громадської участі-2" (2014 рік)

Фото 23. Учасники "Школи громадської участі-2". Запис передачі на Кіровоградському Інтернет-телебаченні (2015 рік)

Фото 24. Презентація роботи в групах ("Школа громадської участі-2", 2015 рік)

в громаді є тренінг з метою формування компетентності, активності та спрямованості особистості у спілкуванні. Тренінг перетворює групу учасників у наочну модель практичних ситуацій і соціокультурних процесів, що відбуваються в громаді та спонукає учасників до пошуку оптимальних рішень місцевих проблем. Дуже часто аніматор звертається до технології фасилітації. Цю методику часто використовують, коли необхідно надати членам громади допомогу «в процесі розуміння напруження та незадоволення, які вони відчувають, у такий спосіб, щоб спонукати їх до започаткування позитивних дій» [1; с. 98].

Автори посібника з розвитку громади підкреслюють величезну роль у цьому процесі особи, що «сприяє цьому процесові, котра бере на себе обов'язки проаналізувати, узагальнити та направити в конструктивне русло ідеї, що виникли у людей в умовах напруги та протиріч» [1; с.114-115]. Цю особистість вони називають фасилітатором. Фасилітатор – «це особа, яка допомагає громаді зробити процес розвитку більш продуктивним, надає технічну підтримку, має ті навички, яких бракує громаді, а також особистий досвід та щире бажання допомагати» [1; с. 278]. Автори ототожнюють фасилітатора з фахівцем у питаннях розвитку громади. При професійній підготовці аніматорів особлива увага приділяється формуванню в них фасилітативних навичок. За основу цієї роботи можна взяти методичні матеріали для проведення тренінгів з розвитку навичок фасилітації, розроблені під керівництвом доктора психологічних наук П.В.Лушина [4].

До фасилітативних навичок автори відносять:

• створення атмосфери абсолютного прийняття;

• активне слухання;

• керування груповою динамікою.

Отже, величезна роль у розвитку громади належить аніматору - людині, що має професійну підготовку по наданню допомоги членам громади в збільшенні їхнього творчого потенціалу для самостійного вирішення проблем.

Для підготовки кваліфікованих фахівців у галузі анімації необхідно використовувати вже накопичений досвід та нові досягнення.

1.4. Соціальний капітал - індикатор розвитку громади

У сучасних умовах вирішальним фактором сталого соціально-економічного розвитку будь-якої організації, територіальної громади, країни є кадровий (людський) потенціал. Очевидно, що без певного рівня освіченості людського потенціалу неможливо досягти успіху в умовах ринкової економіки. Однак, як відзначають багато дослідників, внесок цього фактору в економічне зростання відбувається не тільки за рахунок більш високої продуктивності кваліфікованих і освічених працівників. Не менш важливими є такі характеристики людського потенціалу, як уміння працювати в команді, впевненість у собі, позитивний настрій, готовність до співпраці, емоційна стійкість, толерантність, відповідальність, здатність прийняти виклик, готовність до змін. Ці особливості одержали назву соціального капіталу.

Вперше термін «соціальний капітал» вжив Л. Дж. Ханіфан [12] в 1916 році в дискусіях із сільськими школами для опису найважливіших обставин, які впливають на повсякденне життя кожного. Аналіз цих ситуацій привів автора до висновку про необхідність виховання волі, братських почуттів, взаємної симпатії, вміння налагоджувати соціальні взаємини і комунікацію серед людей

Важливою для розуміння значення соціального капітала стала книга політолога Патнама «Творення демократії. Традиції громадянської активності в сучасній Італії». Порівнюючи результати реформи з децентралізації влади в Італії у 1960-х роках, Патнам звернув увагу на те, що північні регіони, де люди більш соціально активні (за показниками явки на виборах, участі в асоціаціях, зацікавленості в місцевих справах), краще скористалися переданими повноваженнями, ніж в «пасивних» південних регіонах, де якість управління, навпаки, впала. За словами Р. Патнама, «громадянське суспільство характеризується активною і орієнтованою на суспільні цілі позицією громадян, елітарними політичними відносинами і заснованими на довірі і співпраці суспільними відносинами» [7; с. 93]. Все це в сукупності вчений називає «соціальним капіталом». Громадяни, отримавши соціальний капітал завдяки участі в організаціях громадянського суспільства, в подальшому можуть використовувати його для зміцнення демократичних принципів в управлінні державою. Р. Патнам проводив тривалі дослідження в Італії, які підтвердили, що мережа місцевих добровільних організацій утворює соціальний капітал - громадянські цінності, навички і знання, - потрібні для консолідації демократії. «Люди, зацікавлені в

демократії, її консолідації та ефективності, повинні перш за все сприяти формуванню громадянського суспільства. Ми підтримуємо тих, хто виступає за трансформацію місцевих структур і реформи на місцевому рівні з метою створення соціального капіталу, а не тільки за загальнодержавні ініціативи, оскільки саме так можна досягти ефективного функціонування демократії» Все це в сукупності вчений називає «соціальним капіталом» [7; с. 93]. Громадяни, отримавши соціальний капітал завдяки участі в організаціях громадянського суспільства, в подальшому можуть використовувати його для зміцнення демократичних принципів в управлінні державою.

З цього моменту кількість наукових статей, присвячених соціальному капіталу, неухильно росте.

Ф. Фукуяма дає таке визначення: «соціальний капітал - це загальноприйняті норми і цінності, які практикуються певною групою людей і дозволяють їм співпрацювати; це - певний потенціал суспільства або його частини, що виникає як результат наявності довіри між його членами. Соціальний капітал є неформальною практикою розуму» [11; с. 14].

Відповідно до визначення Світового Банку, соціальний капітал - це інститути, відносини і норми, які формують, якісно і кількісно, соціальні взаємодії в суспільстві. Останнім часом з'являється все більше доказів, що соціальна єдність служить визначальним фактором економічного процвітання та сталого розвитку суспільства. Соціальний капітал є не просто сумою інститутів, що підтримують суспільство, а радше «клеєм», який утримує разом різні його частини.

Він складається перш за все з горизонтальних зв'язків між людьми, і включає соціальні мережі та відповідні норми, які впливають на продуктивність і добробут різних співтовариств

Опис концепції соціального та людського капіталу в контексті українського суспільства містять наукові праці А. Колодій, А. Багнюк, А. Бова, Є. Гугніна, В. Чепак, О. Кірєєвої, М. Лесечко, А. Чемерис, Ю. Савко, О. Сидорчука, В. Степаненко та ін.

Особливий інтерес представляє концепція А. Колодій, в якій розглядається взаємозв'язок громадянського суспільства і соціального капіталу. Автор стверджує, що громадянське суспільство асоціюється з цінностями довіри, розсудливості та толерантності, тому його члени з довірою ставляться до своїх колег по діяльності, до інших людей та громадських інститутів, визнають право інших громадян на власну думку, його озвучення та захист. У рамках структур громадянського суспільства формується громадянська добропорядність і громадянська позиція, що виражаються у понятті соціального капіталу. Важливою є думка про те, що соціальний капітал є ознакою зрілості та ефективності громадянського суспільства, а також тим його основним продуктом, який забезпечує вплив громадянського суспільства на інші сфери суспільного життя

У контексті громадянського суспільства, також слід звернути увагу на компоненти, з яких складається концепція соціального капіталу, А. Колодій виділяє наступні елементи:

• мережа горизонтальних зв'язків між рівними і вільними індивідами;

• норми взаємності і довіри;

• навички колективних дій;

• почуття участі у громадських справах, обов'язки і відповідальності перед іншими людьми, тобто «громадянськість» в її неполітичних проявах (civicness) [3].

Більшість дослідників вважають, що соціальний капітал неможливо виміряти досить глибоко і повно. Основна причина в неоднозначності трактування самого поняття «соціальний капітал». Аналіз вітчизняних і зарубіжних досліджень цієї проблеми свідчить про відсутність єдиної методології та єдиного складу показників, що характеризують рівень соціального капіталу того чи іншого співтовариства.

Сама методика вимірювання соціального капіталу розвивалася разом з його теорією. Так, теорія, відповідно до якої соціальний капітал розглядався як індивідуальна власність людини, як його особистісний ресурс стимулювала пошук методів вимірювання соціального капіталу на мікрорівні. Положення про те, що індивід може отримувати вигоду від контактів з друзями друзів, з тими, хто має інформацію про потенційну можливість роботи або може отримувати користь від спілкування, наприклад, з групою підтримки хворих на туберкульоз в місцевій лікарні, спонукало дослідників в якості компонентів виміру соціального капіталу використовувати соціальну підтримку, групи, соціальні мережі, участь в колективних діях..

Р. Патнем аналізував соціальний капіталу в аспекті соціальної екології, він підкреслював значення соціальної групи і громадянського

суспільства в цілому у виробництві та використанні соціального капіталу. Одне з вихідних положень Р. Патнема - вирішення соціальних проблем суспільства прямо пов'язане з ресурсами соціального капіталу. Однак використання цих ресурсів передбачає вміння вимірювати соціальний капітал на макро- та мезо-рівнях, оцінювати обсяги різних видів соціального капіталу - вертикального і горизонтального, організаційного та сімейного, пізнавального, інформаційного та структурного. Звідси вимога - застосовувати різні види індикаторів, аналізувати різноманітні форми членства в соціальних групах і асоціаціях. Дослідник використовує такі індикатори, які є практичними результати впливу соціального капіталу на ті чи інші сторони життя людей, пов'язані з його основними компонентами - мережами, довірою і взаємністю у відносинах. Класичним прикладом таких індикаторів стали показники виконання цивільних зобов'язань американцями в контексті соціальних мереж, запропоновані в 1995 р. Р. Патнемом. Індикатори тут є результатами впливу соціального капіталу, які безпосередньо не пов'язані з його ключовими компонентами. Наприклад, при вивченні впливу соціального капіталу на здоров'я залучаються такі показники як тривалість життя, рівень самогубств, підліткова вагітність та ін.

В основу розробки системи індикаторів використовують типологію соціальних мереж, які можуть бути:

• *за типом* - формальними і неформальними,

• *за розміром* - обмеженими і розширеними,

• *за структурою* – відкритими та закритими, гомогенними і гетерогенними,

• *за нормами довіри* – фамільярними і персоналізованими і т. д.

• *за своїм складом* вони можуть складатися з друзів, сусідів, родичів, дітей, однолітків, колег, учнів, віруючих і ін.

Враховуючи той факт, що соціальний капітал є багатовимірним феноменом і його репрезентативна оцінка може бути дана тільки з урахуванням всіх характеристик, для вимірювання використовують індекси соціального капіталу, які створюються на основі певної системи показників. Так, при використанні кількісних методів для розрахунку соціального капіталу проводиться обчислення індексу довіри, а також підрахунок числа груп (асоціацій, партій, громадських організацій, релігійних громад, місцевих громад та ін.) та їх членів. Ці показники об'єднуються загальним індексом – індексом розвитку громадянського суспільства. Для розрахунку цього індексу використовуються такі статистичні дані, що інформація про склад груп, а також показники ступеня політичної участі, наприклад, число активних виборців або постійних читачів газет.

Прикладом, що ілюструє цей прийом може бути дослідження обсягу соціального капіталу в Америці, яке провів Р.Патнем [6].

Визначаючи загальну формулу для обчислення обсягу соціального капіталу, Р.Патнем знаходить суму кількості різних груп в громадянському суспільстві. Ця сума позначається числом n, яке змінюється у часі (t) і характеризує членство в різних громадських організаціях (у профспілках, спортивних клубах, лігах, літературних, молодіжних товариствах, політичних клубах, національно-громадських об'єднаннях і т. д.).

Крім того, для оцінки рівня «внутрішньої єдності та колективної дії», дослідник вводить коефіцієнт «с». Цей коефіцієнт визначається суб'єктивно і дозволяє забезпечити «міру єдності» та внутрішні зв'язки існуючих груп. Р.Патнем враховує також радіус довіри (тр). Якщо радіус довіри поширюється на всю групу, то коефіцієнт «тр» буде дорівнювати 1. При цьому, як зазначає автор, великі групи з внутрішньою ієрархією можуть мати більшу величину «п» і низький коефіцієнт «тр». У той же час будь-який релігійний або неформальний рух (наприклад, баптисти в США), заохочує чесність і надійність в ділових відносинах не тільки між членами самої групи, а й за її межами, може мати «тр» більше 1. Звідси видно, що для рівня довіри набагато більш значущий не розмір тієї чи іншої організації, а соціальні норми, що зв'язують індивідів.

Російський вчений В.Н.Тітов [10] виділяє ступені прояву соціального капіталу в аспекті громадянського суспільства, які, на наш погляд, можна використовувати як компоненти вимірювання соціального капіталу:

Перший ступінь утворює *безпосереднє соціальне оточення індивіда:* родичі, друзі, знайомі, найближчі сусіди і т. д. Відносини в рамках первинних мереж підтримки будуються на міжособистісній основі. Значну роль у вибудовуванні цих відносин відіграють емоційні прихильності, досвід попередньої взаємодії, спільне проведення дозвілля, взаємодопомога в роботі, взаємний обмін ресурсами, послугами, надання фінансових засобів у борг. Як правило, ці відносини характеризуються взаємністю, симетричністю обмінів. Особливе значення у формуванні відносин в рамках безпосереднього

соціального оточення грає обмін інформацією з ділових та особистих питань. Завдяки включеності у найближче мережі підтримки індивід може отримати доступ до інших індивідів, що не входять в дану мережу, але здатним вирішити його особисті проблеми.

Наступний щабель соціального капіталу виявляється в *локальних спільнотах*, які, як правило, збігаються з місцем проживання індивіда (ЖБК, садові товариства). В рамках таких локальних спільнот актуальність особистісних зв'язків і відносин починає поступово розмиватися. На цьому рівні можливості вирішення особистих проблем досягаються через вирішення деяких проблем локального співтовариства в цілому (наприклад, колективний захист інтересів кооперативу в суді дає можливість захистити індивідуальний інтерес). При переході на рівень локального співтовариства виникає проблема суспільного блага, що задовольняє в той же час інтереси окремих індивідів, що входять в локальне співтовариство. При цьому індивіди повинні нести певні витрати, пов'язані з необхідністю реалізації суспільного блага.

На третьому щаблі розгляду соціального капіталу враховується *включеність індивіда в різні громадські та професійні організації*. В даному випадку мова йде про взаємодію в рамках формальних організаційних структур (профспілки, громадські асоціації, компанії, державні установи, і т. п.). Організаційний соціальний капітал дає можливість індивіду відстоювати свої інтереси завдяки формальному членства. Взаємодія в даному випадку ґрунтується на формальних ролях і в нормі повинно носити безособовий характер. Організації, у

які вступає індивід, очікують від нього виконання відповідних функцій діяльності, лояльності, а сам індивід в праві очікувати можливості задоволення в організації своїх матеріальних, соціальних, творчих та інших потреб. Членство в професійних організаціях дає можливість звернути соціальний капітал в гарантії зайнятості, отримання заробітної плати, соціального захисту. Належність до громадських організацій створює умови для використання соціального капіталу з метою задоволення соціально-культурних, політичних, екологічних потреб.

Соціальний капітал на наступному ступені реалізується *індивідом в різних формах громадянської активності: участь у політичних партіях, рухах, акціях.* Індивід в даному випадку може використовувати весь арсенал конституційних прав для реалізації своїх політичних та економічних інтересів за допомогою використання наявних інституційних механізмів (вибори, референдуми, звернення в судові інстанції, правоохоронні органи, органи виконавчої влади, засоби масової інформації, банківські вклади, участь у діяльності фондового ринку та т. п.). Беручи участь у різних формах громадянської активності, індивід прагне задовольнити свої інтереси в прийнятті та ефективному виконанні певних законів, отриманні відсотків, дивідендів. В ідеальному варіанті ці інститути повинні сприйматися індивідом не через призму особистих зв'язків з потрібними людьми в певних структурах, а як анонімні механізми, що функціонують в залежності від ступеня законодавчої, технічної або матеріальної забезпеченості, а не від щохвилинних інтересів окремих осіб, які представляють ці інститути.

Неважко помітити, що пропонований Титовим В.Н. підхід до вимірювання компонентів соціального капіталу можна співвіднести мікрорівнем, мезорівнем та макрорівнем. Перший ступінь (безпосереднє оточення індивіда) утворює макрорівень вимірювання соціального капіталу; локальні спільноти – це мезорівень, і, нарешті, включеність індивіда в суспільні, професійні організації, а також участь в різних формах громадянської активності - мезорівень.

Важливим компонентом соціального капіталу є *довіра*. *Довіра*, одна з найбільш важливих інтегруючих сил в суспільстві. Довіра буває особистою – до конкретної людині, і абстрактною, коли вона будується не на основі особистих (сімейних, дружніх і т.п.) відносин, а породжується соціальними інститутами. «Довіра виникає у членів співтовариства очікування того, що інші його члени будуть вести себе більш – менш передбачувано, чесно і з увагою до потреб оточуючих, у згоді з деякими загальними нормами» - пише американський соціолог Ф.Фукуяма, [11; с. 52]. Рівень міжособистісної довіри в тій чи іншій країні багато в чому зумовлює перспективи економічного прогресу і зростання добробуту, а також дієздатність громадянського суспільства і стійкість демократичних інститутів. Коли недовіра рядових громадян до інших людей є переважаючою соціальною нормою, можливості добровільної кооперації, співпраці в досягненні будь-яких загальних цілей виявляються досить обмеженими.

Р. Інглхарт встановив наявність сильної кореляції між рівнем міжособистісної довіри, з одного боку, і добробутом громадян,

економічними успіхами країни в цілому, а також прихильністю населення демократичних інститутів і цінностей - з іншого.

Довіра може характеризуватися індикаторами довіри до знайомих і незнайомих людей, державним інститутам. Класичним питанням, яке можна використовувати як інструмент вимірювання довіри є питання, коли респонденту пропонується вибрати найбільш обгрунтоване з його точки зору судження з наступної пари: «людям потрібно довіряти» або ж «з людьми потрібно бути обережніше». .

Центр місцевої активності має в своєму розпорядженні реальні можливості для формування основного компонента соціального капіталу - довіри. Відомо, що довіра як психологічний стан особистості може виникати на основі ряду факторів: інтересів даного індивідуума, його установок, емоційних реакцій, попереднього власного досвіду або досвіду попередніх поколінь, адаптивних здібностей особистості. Довіра виникає, коли людина впевнена у правильності та адекватності процесів і явищ, що відбуваються в місцевій громаді, відповідності їх її ціннісним установкам. Центр місцевої активності створює реальні умови для самовдосконалення і для поліпшення соціокультурного середовища, і чим більше перепектив для самореалізації людей, тим вище ступінь довіри до процесів, що відбуваються.

Довіра як психологічний стан людини реалізується шляхом участі в проектах з розвитку місцевої громади. Будь-які позитивні результати будь-яких дій викликають у свідомості людини довіру до них і при повторенні даних дій з неминучістю ведуть до закріплення позитивної реакції довіри в поведінці індивіда. Природно, що будь-яке

нове явище досліджується людиною методом проб і помилок, і в разі негативного впливу на індивіда може бути ним відкинуто, з подальшим закріпленням реакції недовіри до даного явища, навіть якщо ця негативна дія була випадковою. Ось чому центр місцевої активності піклується про те, щоб нові проекти (справи), які чинять позитивний вплив на соціально-економічний розвиток, були з самого початку сприйняті позитивно як окремими індивідами, так групами місцевого співтовариства.

Центр місцевої активності спирається на наступні джерела формування і зміцнення відносин довіри у місцевій громаді:

• вирішення найбільш актуальних соціальних проблем місцевої громади;

• спільна діяльність щодо вдосконалення соціокультурного середовища;

• можливість кожного висловлювати свої інтереси і впливати на прийняття рішень;

• відкритість та доступність інформації;

• чіткий зворотний зв'язок;

• добросовісність, чесність і компетентність лідерів;

• стійкість інститутів, «правил гри», договірних відносин та партнерських зв'язків;

• гідний імідж і культура організацій.

Отже, соціальний капітал - це накопичений ціннісний та інституціональний ресурс, включений в процеси розвитку місцевої

громади і є індикатором її розвитку. Вимірювати соціальний капітал можна за наступними параметрами:

• групові цінності;

• цілі взаємодії;

• міцність соціальних зв'язків всередині статусної групи і між носіями різних статусів;

• інтенсивність обміну капіталом;

• рівень довіри між членами групи;

• вироблені правила взаємодії.

Література:

1. Громади України: на шляху відродження / відповідальний за випуск К.Гуриєнко.-К.: Ай-Бі, 2002. -279 с.
2. Дуликов В.З. Социально-культурная деятельность за границей /В.З.Дуликов: Учеб.пособие – М.: МГУКИ. -116 с.
3. Колодій А. Сутність громадянського суспільства і механізми його впливу на політіку/А.Колодій // Доповідь на заключній регіональній конференції проекту «Чемпіони громадянського суспільства». –Львів: 8 лютого 2003 р
4. Лушин П.В. Учимся фасилитировать/П.В.Лушин, З.А.Ржевская. – Кировоград: 2003. - 58 с.
5. Мамбеков Е.Б. Организация досуга во Франции: Анимационная модель:/Е.Б.Мамбеков Дис.канд.пед.наук. – Спб.: 1992
6. Патнем Р. Процветающая комьюнити, социальный капитал и общественная жизнь/ Р.Пантем // Мировая экономика и международные отношения. 1995. № 4

7. Патнем Р.. Творення демократии. Традиції громадянської активності в сучасній Італії./Р.Патнем, Р.Наннеті. - К.: Основи, 2001. -300 с
8. Практичний посібник для тренерів з розвитку громади /За ред.К.Гурієнко.-К.: Ай-Бі, 2002.
9. Тарасов Л.В. Соціально-культурна анімація: принципи, завдання, зміст /Л.В.Тарасов // Вісник психо-соціальної і корекційно-реабілітаційної роботи. -2003. -№2. – С.56-66
10. Титов В.Н. Социальный капитал в контексте проблемы формирования гражданского общества /В.Н.Титов (Электронный ресурс). Режим доступа: http://www/sociosphera.ucoz.ru]
11. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию/Ф.Фукияма. –М.: АСТ, Ермак, 2006.
12. Hanifan L.J. The rulal school community center/ -Annalis of the American Academy of Political and Social Science 67, 1916.

Зміст ЧАСТИНИ 2:

ЧАСТИНА 2: Історії позитивних змін з розвитку громад України та Польщі: практичний досвід учасників «Школи громадської участі»..... 61

2.1. Великі успіхи Малої Виски (Кіровоградська область)..... 62

2.2. Польські практики та візії місцевої активності..... 63

2.3. Кіровоградська журналістика і громадські ініціативи на одному КІТі..... 67

2.4. Микола Толстік: «Сільська школа – центр соціальної активності громади» (Харківська область)..... 73

2.5. Перший Центр місцевої активності у Східній Україні (Донецька область)..... 75

2.6. Павлоградські громадські ініціативи та практики (Дніпропетровська область)..... 78

2.1. Великі успіхи Малої Виски (Кіровоградська область)

Леонід Жовтило, заступник голови Маловисківської районної ради, керівник громадської організації «Фонд розвитку ініціативи громади». Досвід роботи в громадському секторі - 10 років. Випускник «Школи громадської участі - 1».

Перші кроки своєї громадської роботи, перші успіхи я пов'язую із такою подією, якстворення «Центру місцевої активності» на базі нашої районної бібліотеки. Перше, що я зробив після того, як взяв участь у «Школі громадської участі - 1» (ІСКМ) - прийшов до нашої бібліотеки і сказав - «Люди добрі, давайте працювати по-іншому! У нас є нові інструменти, які ми повинні хоча б спробувати використовувати!» Що раніше відбувалося в бібліотеці? Виставки, читання – все, що сьогодні, практично нікому не потрібне і не цікаве, і не дає ефективних результатів. Для таких висновків потрібна чесність, а для якісних змін - бажання. Я запропонував - давайте ми змінимо формат діяльності, команда біблеотеки погодилася. Перше, що ми зробили – разом написали проект в програму «Бібліоміст». Наш проект підтримали і рйонна бібліотека отримала 19 комп'ютерів, сучасні меблі. За районні кошти, скажу відверто, ми цього зробити в такий непростий час, не змогли б. Потім в цій же бібліотеці створили й «Вищу народну школу». Сьогодні і бібліотека, і школа самостійно працюють, пропонують, реалізують свої ідеї – від проектів до екскурсійних турів для своїх учасників.

Також був невеличкий проект «Перший крок до успіху». Ми зробили консультаційно-правовий пункт, встановили там, де люди могли б отримати юридичні безкоштовні консультації. Комнда

проекту долучила до його реалізації партнерів, ми навчилися це робити, в результаті - мали безкоштовний Інтернет цілий рік.

Ось дивіться, - зробили один проект, другий проект, третій…десятий. Активність громади дає результат. Я вважаю, що для багатьох громад важливою є саме перша позитивна практика. Потрібно всіляко підтримувати **перші** ініціативи людей, дуже важливо, щоб обов'язково був результат, щоб люди повірили у свої сили, потім необхідно постійно надавати методичну підтримку таким активістам, ознайомлювати з новими методиками. В цьому напрямку ми рахулися разом із колегою по «Школі громадської участі - 1» Наталією Забродською (м. Львів), у нас була ідея створити «Школу лідерства», «Школу місцевого самоврядування». Сьогодні вже розроблено дистанційний курс для слухачів. Триває підготовка, докладемо всіх зусиль, щоб проект запрацював (див. фото 1-2 кольорова вставка).

2.2. Польські практики та візії місцевої активності

Експерти:

Олена Хоткевич, координатор центрів локальної активності в загальній польській мережі локальної активності та координатор міжнародних програм. Представляє громадську організацію «Центр підтримки локальних ініціатив», м. Варшава. Досвід роботи в громадському секторі – понад 15 років.

Збігнєв Мієрунськи, член громадської організації «Центр місцевої активності», керівник міського фонду, який підтримує інші

громадські організації й просто активних громадян. Досвід роботи в громадському секторі - понад 15 років.

Олена: Наша організація існує вже 15 років, і ми тривалий час працювали з працівниками закладів культури, державних установ й громадами різних регіонів Польщі, щоб отримати позитивні результати в сфері активізації громад. Нашу діяльність ми зосередили на створенні центрів громадської активності. Ми шукали й навчали лідерів, допомагали їм. Як правило, я розпочинаю презентацію нашої громадської організації з фотографії, якій (як і організації) - 15 років. На цій світлині люди, з якими ми співпрацюємо вже багато років, вони одні з перших учасників таких же шкіл як «Школа громадської участі» (що проводить ІСКМ), такі ж соціальні аніматори, громадські лідери. У таких людей є щось всередині таке, що спонукає робити більше для того, щоб поліпшити своє життя, життя інших поруч із собою. Організувати таку роботу, отримати результати - це не було просто і швидко, але однозначно, ми не сумували і ця робота була й є надзвичайно цікавою. Сьогодні вся наша команда, безумовно, радіє, коли можна відчути перші позитивні результати від впровадження нашої методики та моделі й в інших країнах, зокрема, в Україні, Грузії, Молдові. Наша формула пропонує створення осередків місцевої активності на базі існуючих закладів культури, соціального захисту, в яких є і спеціалісти, і матеріально-технічна база. Центри мають виступати платформою для суспільних ініціатив та подальших спільних дій громад для вирішення локальних проблем.

Нашою основною діяльністю був і є розвиток місцевих громад.

Що ж таке розвиток місцевої громади? Як його виміряти? Мабуть, ви помічали, що є міста, села, в яких, наприклад, у центрі, на площі є квітники, організовано велосипедні доріжки, тротуари та дорожнє покриття - все доглянуто й впорядковано. А існують місцевості, де цього всього немає, тобто, на побутовому рівні про розвиток місцевої громади свідчать саме такі речі. Між іншим, це ще свідчать й про розвиток громадянського суспільства, адже, якщо люди хочуть, щоб там, де вони проживають стало краще, то вони над цим працюють і ця робота, у кінцевому результаті, показує, як виглядає навколишнє середовище, що є важливими для цих людей. І чи важлива для них ця спільна для громади територія.

Розпочинали ми свою роботу так. Спеціалісти нашої організації, як і експерти ІСКМ сьогодні, організовували й проводили для представників місцевих громад, державних установ, спеціальні навчання по програмі центрів місцевої активності. Ми хотіли допомогти спеціалістам змінити підходи до своєї роботи в держаних установах – закладах культури. Громадам вже були не цікаві, не потрібні будинки культури, де проходили заходи лише з нагоди державних свят (наприклад, 8 березня, 1 травня та інше).

20 років назад громадяни Польщі перебували у досить складних економічних умовах, оскільки тоді почався період трансформації, наша країна переходила на інші рейки, відбувалися реформи, було важко, але ми розуміли – це потрібно. Було відчуття необхідності змін у всіх сферах. В соціокультурній сфері так само необхідно було змінювати підходи до роботи, навчитися зацікавлювати людей. У той же час, також існувало й негативне ставлення до всіх громадських

проявів, громадських організацій. Тоді мало хто розумів призначення громадських організацій. Тож, нам необхідно було починати роботу таким чином, щоб об'єднувати, мобілізувати, інтегрувати місцеві громади, паралельно роз'яснювати - хто ми такі, навіщо ми це робимо. У нас не було часу для сумнівів.

Збігнєв: Я ще додам, що ми хотіли змінити заклади культури, будинки культури, але, знаєте, в закладах культури нічого не змінювалося дуже довго, все було по плану, ніяких відхилень. Практично всі забули, що таке зміни, що таке працювати над змінами. Відповідно, у нас з'явилася ідея, ми зустрілись приблизно з 10 директорами будинків культури з різних міст Польщі. Наша команда озвучила нове бачення роботи закладів культури, ми запропонували керівникам відкрити будинки культури для людей. Тобто, не тільки проводити концерти або вистави для відвідувачів, а й забезпечити можливість для активної участі громадян у різних формах громадського життя, навчити їх займатися суспільно-корисними проектами.

Для цього ми почали створювати центри місцевої активності. Будинки культури у ті часи мали приміщення, працівників, бюджети, - це були ресурси, на яких можна було зробити не тільки центр культури, а й центр громади. Ми почали саме з цього, і це мало своє поширення. Сьогодні ми продовжуємо роботу у цьому напрямку: допомагаємо відроджувати села й народні традиції, підтримуємо талановиту молодь нашого містечка через спеціальну стипендіальну програму. Популяризація волонтерства, участі у роботі громадських

організацій - це все в переліку наших пріоритетів, тому надзвичайно добре, коли є можливість реалізовувати партнерські проекти, залучати міжнародних експертів.

Наша команда за останні десять років значно розширилася, що свідчить, як на мене, про те, що громадські організації, третій сектор громадських організацій Польщі отримує все більше і більше поширення та підтримку й вважається більш сильним партнером у місцевому співтоваристві, котрий на рівні з іншими установами реалізує і розвиває місцеві громади. Можна сміливо говорити, що у Польщі вже створене громадянське суспільство, яке постійно розвивається і має вже свої труднощі, і про цей постійний рух свідчить кількість громадських організацій, що діють в країні, й активність громадян, які навіть не є членами якихось організацій. Під час участі у заходах, що були організовані ІСКМ, наша команда мала змогу вивчити методичні матеріали, поспілкуватися з українськими активістами. В результаті ми отримала чітке розуміння, що українські практики створення центрів громадської активності, виховання активістів та лідерів набувають популярності й вже мають свої історії успіху. Позитивні приклади в такій справі надзвичайно важлива річ, це багатьох людей може надихнути на початок діяльності (див. фото 3-4 кольорова вставка).

2.3. Кіровоградська журналістика і громадські ініціативи на одному КІТі

Андрій Богданович, Олена Кваша, Дарина Романська - журналісти Кіровоградської обласної державної телерадіокомпанії, співініціатори Кіровоградського Інтернет телебачення.

Досвід роботи в громадському секторі – 1 рік (у якості волонтерів інших громадських рухів, ініціатори громадських проектів). Випускники „Школи громадської участі – 1".

Телебачення в Україні так і залишається нелетальною зброєю для громадських організацій у війні проти системи та її представників: чиновників і корупціонерів. А могло б стати летальною і вже давно вирішити долю «війни» за верховенство громадського контролю й закону над діями влади. Громадські організації часто або недооцінюють силу телебачення, або неправильно використовують цей ресурс. Як і в радянські часи, представники ГО з'являються на екранах, аби прозвітувати про виконану роботу або, гірше того, - подякувати місцевій і центральній владі чи політичній силі за допомогу в організації того чи іншого заходу різних ступенів важливості. Такі «спікери» можуть навіть розповісти про «діяльність» своєї організації. Зазвичай - у цифрах. Це призводить до того, що глядач, заради якого громадський активіст насправді й прийшов на ТБ, просто перемикає на канал, де розважають «голоси», «таланти» й «екстрасенси», розчарувавшись в громадських організаціях, як таких. Звісно, що й самі телевізійники не в захваті від зустрічей з активістами, котрі просто невигідні й нецікаві телеканалам. У той же час, справжня співпраця активістів й журналистів може дати реальні результати. В рамках

навчання в „Школі громадської участі - 1" ми вивчали досвід роботи провідних громадських активістів України та Польщі, зокрема, нас вразив досвід польських колег, які за допомогою своїх офіційних запитів допомагають телебаченню пробивати редути формальних відмовок влади, а журналісти із задоволенням розглядають активістів як своїх союзників й діляться з ними інсайдерською інформацією в боротьбі за інтереси суспільства. Під час навчальних сесій та тренінгів, власне, й народилася ідея створити додатковий майданчик для спільної й швидкої роботи телевізійників і громадських лідерів. Ми довго обговорювали цю ідею з колегами, мали багато сумнівів, але по закінченню навчання, вже в Кіровограді розпочали реалізацію задуму. Шляхом консолідації наших зусиль, а також такої платформи, як Кіровоградський прес-клуб (громадська організація) нам вдалося в досить стислі строки організувати нашу першу студію: першими нашими гостями, як в студії, так і в режимі Скайп-конференції стали саме представники громадських організацій України та Європи. Ми не тільки висвітлювали місцеві теми, запрошували спікерів, а й намагалися продемонструвати глядачам яскраві й цікаві практики локальних ініціатив самих громад, які людям вдалося реалізувати й без участі чиновників, поліпшити життя своїх територій. Цікаві, творчі, недорогі, а іноді й зовсім безкоштовні ідеї, які мають надихати. Ми намагалися показати, що спільні дії завжди ефективніші, ніж боротьба одинаків. Пам'ятаю приклад, який навів в ефірі Кайо Зборіл (експерт Європейської Мережі Організації Громад) – хороша формула взаємодії громадських активістів, жителів мікрорайону і журналістів. В Словаччині активісти зуміли перетворити свою акцію в непоганий

інформаційний привід для новин регіонального та центрального рівня і завдяки цьому вирішити проблему цілого мікрорайону, а в подальшому - і міста. Справа полягала в наступному: у дворі багатоповерхівок такого собі «спального району» розташувався нічний клуб. Гучна музика, постійний шум після 23:00 дратував численних домогосподарок й молодих мам із сусідніх будинків. Вмовляння активних громадян ніяк не впливали ні на керівництво міста, ні на власників закладу. Ситуація зайшла в глухий кут. Тоді активісти зважилися на радикальний крок: мітинг, пікет перед муніципалітетом з вимогою вирішити проблему. Але звичайний мітинг може пройти непоміченим, якщо його підготувати традиційно: зібравшись у зграйку, скандувати з плакатами стандартні «ганьба» і «геть». Для тележурналістів мітинг, звичайно, інформаційний привід, але далі регіональних новин це не піде і до бажаного ефекту - тиску на владу - теж не призведе. І тут громадські активісти придумали формат, який зацікавив телевізійників. Вони створили картинку, від якої не змогли відмовитися навіть центральні канали. У визначений час перед муніципалітетом з'явились десятки молодих мам з візочками й дітьми, які зайняли всю площу перед будівлею й просто прогулювались. Доповнював картинку плакат з написами в стилі: «Нам ніде гуляти з дітьми, тому ми будемо гуляти тут». Чиновникам і політикам довелось проходити буквально крізь ряди жінок з візками, що створило додаткові цікаві кадри для телемедійників. Того ж дня сюжет про пікет молодих мам був не тільки в регіональних, але й в центральних вечірніх новинах. Лідерів громадських активістів запросили на ранкове і вечірнє ток-шоу.

Журналісти звернулись з великою кількістю запитань до власників нічного клубу й до чиновників. Громадська думка, завдяки такому масовому тиску з боку ЗМІ, була на боці жителів мікрорайону, в яких кожен глядач (а більшість із них, згідно з дослідженнями, - домогосподарки) бачив самого себе. Через пару днів питання було вирішено на користь протестувальників: нічний клуб закрили. У даному випадку виграли не тільки жителі конкретного мікрорайону - політикам довелось прийняти рішення, завдяки якому діяльність подібних закладів у житлових мікрорайонах всього міста обмежувалась певним часом. Дану ситуацію можна охарактеризувати як побутову, але, завдяки втручанню активістів, вона отримала й політичне забарвлення, оскільки реакція чиновників у подальшому вплинула на голосування і влада в місті перейшла до іншої політичної сили. Тому представникам громадських організацій важливо пам'ятати: кожна креативна акція – це новина, якщо не для центральних, то для регіональних телеканалів точно. І чим вона яскравіша - тим більше шансів потрапити в телевізор. А значить - посилити тиск на людей, від яких залежить той чи інший варіант вирішення проблеми. У нашій країні зараз безліч можливостей для просування інформаційних приводів в електронних ЗМІ. Безумовною перевагою нашого формату є його незалежність від корпоративної чи державної цензури, інтегрованість у соцмережі, таким чином - воно може стати додатковим інформаційним приводом для центральних ЗМІ. Можливості інтернет ТБ широко продемонстрував Майдан 2013-2014-го років. Озброєні лише телефонами й планшетами, журналісти вели прямі трансляції подій в інтернеті, досягаючи мільйонів переглядів. Позитивний приклад є й у Кіровограді.

Громадські активісти помітили, що в заповідній лісовій зоні міста ведеться будівництво приватних будинків. У соцмережах почалось активне обговорення проблеми. В інтернеті з'явилось відео будівництва. Через декілька днів активістів запросили до студії Кіровоградського інтернет-ТБ, де вони виступали як очевидці подій протягом декількох ефірів одразу. Це спричинило резонанс серед містян, а влада була змушена створити комісію з розслідування не тільки одного випадку вирубки лісу й будівництва, а й всього процесу роздачі земель заповідника. Співпраця журналістів і громадських активістів призвела до того, що на даний момент вирубку в заповіднику зупинено, а комісія готується опублікувати результати своєї роботи й передати матеріали в обласну прокуратуру. Саме такий ефект впливу на громадську думку й дає перспективу активістам використовувати телебачення як летальну зброю проти «совкової» системи нинішньої бюрократії й корупції й бути з тележурналістами союзниками у війні за верховенство закону й справедливості в нашій країні. Наша команда запускала соціальні проекти по збору коштів на потреби військових, переселенців, соціокультурні акції місцевого характеру також відбувалися за нашої участі, зокрема Великодній благодійний аукціон, „Ніч музеїв" - вперше транслювалися он-лайн. Нашому проекту (Кіровоградському Інтернет телебаченню) виповнився тільки рік. За цей період наша команда отримала багато друзів, партнерів, серед яких, левову частку складають саме громадські активісти. От і вийшло, що наш проект тримається на тісній співпраці журналістів та громадських активістів (див. фото 5-6 кольорова вставка).

2.4. Микола Толстік: «Сільська школа – центр соціальної активності громади» (Харківська область).

Керівник громадської організації «Школа життя».

Досвід роботи в третьому секторі – 6 років.

На почтаку 2000 року я став директором нашої сільської школи. І я, і діти, і вчителі й батьки прекрасно розуміли, що школа фактично розвалюється, а школа має свої педагогічні здобутки, традиції, у нас хороші випускники, - є навіть відомі на рівні області, зокрема, один з міністрів промисловості України був із нашої школи. Тож ми почали займатися, не те щоб громадською діяльністю, а почали саме відновлювати школу. Ми практично за свої гроші зробили котельню, без бюджетної підтримки, без нічого. А потім вже почали співпрацювати з місцевими благодійними фондами, різні політичні партії також нас в певних питаннях підтримували, але це було не часто і в основному, під час виборчих кампаній. Така вже українська політична практика.

У 2009 році нашій школі пощастило, ми потрапили в програму розвитку ООН в Україні. Це у майбутньому нам дуже допомогло, спеціалісти проекту нас навчили всьому. Адже там були дуже гарні тренера, у нас в районі вони провили 4 тренінги, потім у Харкові. Ми їздили і вбирали всі знання, як губка . Тож, коли ми зрозуміли, що можемо розвиватися - знайшли гарних партнерів, і вже паралельно, коли тривав проект ПРООН, почали брати участь і в інших проектах.

Я хочу підкреслити, що ми працюємо не тільки для школи, а й для громади. Наша школа просто стала своєрідною платформою, центром для місцевих активістів. Наші інновації навіть на побутовому

рівні односельці наслідують. Наприклад, ми встановили енергозберігаючий котел – отримали гарні результати економії - майже все село встовновило такі котли у себе вдома. В селі такий центр, де відбувається неформальне планування розвитку села, обговорюються і пишуться проекти - один. І це наша школа. Декілька років назад була загроза, що сільську школу закриють. Тож, ми вирішили, що необхідно боротися - і провели адвокасі кампанію. Почали шукати союзників, щоб сприяли нам у цьому проекті - нас підтримала «Харківська правозахисна група». Ми звернулися до проекту «Збереження малокомплектних шкіл» і стали його учасниками. Також нас підтримав «Східноукраїнський центр масових ініціатив». Вони проводили грантовий конкурс «Збереження освітніх послуг у малих громадах», це програма фонду «Відродження» - «Громадянському суспільству – належне врядування». Це була адвокасі – кампанія. Тож, ми почали з того, що потрібно активізувати громаду, ми зібрали актив громади, дітей, батьків, організували й провели конкурс малюнків «Що буде з селом без школи». Потім ми зібрали всі малюнки, листи, підготували та випустили брошуру (50-60 екземплярів). Направили чиновникам. Ми за підтримки фонду «Відродження» повністю замінили меблі у двох класах. Цього не робили вже 40 років. Є навіть стаття по про нашу кампанію підтримки школи, її навіть фонд «Відродження» розмістив на своєму сайті. В результаті – школа в селі буде, її не ліквідують. Нам вдалося спільно з громадою провести ремонт шкільних вбиралень, чого також давно не робили, а керівництво районного відділу освіти запропонувало мені

провести семінар на базі нашої школи, про способи збереження шкіл в невеличких населених пунктах.

Вже декілька років до мене та моїх колег звертаються директори інших шкіл з проханнями надати консультації, допомогти оформити проект, маємо добрий рівень взаємодії з місцевими чиновниками – також спільно намагаємося реалізовувати проекти. Це свідчить і про рівень довіри громади, і підтверджує необхідність існування такого центру. Ми потрібні - це найголовніше (див. фото 7 кольорова вставка).

2.5. Перший Центр місцевої активності у Східній Україні (Донецька область)

Володимир Орос – громадський активіст, заснував громадську організацію Добропільський центр молоді «ДОБРО» (м. Добропілля, Донецька область), міжнародний рух з озеленення «Дубкросінг», а також є засновником Школи волонтерства у Добропіллі. Володимир є учасником більше 60 різних тренінгів, семінарів та стажувань.

Досвід роботи в громадському секторі - більше 5 років. Учасник проекту «Школа громадської участі - 1» - у 2012-2013 роках.

Ідея створення молодіжного центру виникла ще 7 років тому. Втілювати її ми розпочали 5 років тому, коли була створена громадська організація ДЦМ «Добро», проте, лише після об'єднання зусиль декількох організацій, вдалося вийти на «фінішну пряму». Цікавим моментом, на мою думку, є те, що наша ідея за сім років трансформувалась: від центру молоді – до центру місцевої активності. Навесні 2015 року розпочалися переговори щодо приміщення. В кінці

травня почалися ремонтні роботи, і, ось 22 липня – відкриття. Хочу відзначити, що ініціатива створення цієї платформи походила від творчої молоді, потім почали долучатися організації та інші активісти. До створення нашого центру причетні не тільки місцеві громадські активісти («Добро», «Творці історії», «Вірність» і «Центр муніципального розвитку»), а й місцеві державні чиновники, представники бізнесу. Наприклад, приміщення нам надала компанія ДТЕК (в будівлі Палацу Культури шахти «Добропільська»), міська влада підтримала ініціативу своїм рішенням, а ремонт здійснювали активісти чотирьох громадських організацій.

Результат нашої роботи може слугувати гарним прикладом міжсекторного партнерства з позитивним результатом. У своїй роботі ми враховували досвід польських колег, адаптовані методики Інститута соціокультурного менеджменту.

Що буде відбуватися у нашому Центрі місцевої активності? Ми вирішили, що це буде «мозковий» центр для громади, до якого можна звернутися за допомогою у реалізації своєї ідеї, знайти ресурси чи отримати підтримку. Нами вже розроблений план роботи нашого центру місцевої активності. Раніше у нашому регіоні не було подібного закладу, очікуємо збільшення активності існуючих громадських рухів, консолідацію активістів різних організацій, спільну роботу з мешканцями регіону (див. фото 8 кольорова вставка).

Таблиця №2: План діяльності Центру місцевої активності на місяць (орієнтовний план)

Понеділок 1. 8:00-12:00 – соціальний проект «Дитяча кімната» (це пробний проект, який запропонували місцеві ВПЛ, так як саме їм, найчастіше, ні з ким залишити своїх дітей, тож постає потреба зробити дитячу кімнату, де аніматор може проводити час з дітьми, поки їх батьки працюють, оформляють документи або ж допомагають як волонтери). 2. 13:00-17:00 - вільний час (залишаємо для новоприбулих учасників центру). 3. 17:30 - 20:00 - фотоклуб (навчання основам фотографії) - Сергій Поляков.
Вівторок 1. 8:00-12:00 – соціальний проект «Дитяча кімната». 2. 13:00-17:00 - вільний час (музичні репетиції реп-команд). 3. 17:30 - 20:00 - клуб знайомств (оф-лайн зустрічі) - Ірина Назарько.
Середа 1. 8: 00-12: 00 – соціальний проект «Дитяча кімната». 2. 13:00-17:00 - вільний час (музичні репетиції рок-гуртів). 3. 17:30 - 20:00 - англійський розмовний клуб (навчання англійської мови) - Олександр Степаненко.
Четвер 1. 8: 00-12: 00 – соціальний проект «Дитяча кімната». 2. 13:00-17:00 - вільний час (музичні репетиції рок-гуртів). 3. 17:30 - 20:00 – клуб журналістики (навчання основам журналістській діяльності) - Олександр Медюк.
П'ятниця 1. 8: 00-12: 00 – соціальний проект «Дитяча кімната». 2. 13:00-17:00 - вільний час (музичні репетиції рок-гуртів). 3.17:30-20:00- кіноклуб (показ та обговорення документальних і художніх фільмів) - Володимир Орос і Владислав Бурховецький.
Субота і неділя 1. 10: 00-16: 00 - Тренінги (на різні тематики, залежно від потреб учасників, в деякі вихідні цей час може бути вільним). 2. 17: 00-20: 00 - «Вуличний університет» - зустрічі з цікавими людьми, представниками міської влади, бізнесу та приїжджими експертами.

Також ми запланували вирішити питання про організацію дитячої кімнати в нашому центрі, в якій молоді батьки (зокрема - переселенці) можуть залишати своїх малюків під наглядом відповідального дорослого на час, за який вони зможуть вирішувати питання з реєстрацією, пошуком роботи. В обідній час, у центрі планують проводити свої репетиції різні творчі колективи, музичні гурти, команда КВК. У вечірній час в Центрі можна буде організовувати кінопереглядн, збори англійського клубу, тобто заходи, де кожен зможе чомусь навчитися, поділитися знаннями і навичками різновиду своєї активності. Також буде виділений час на проведення тренінгів, семінарів, експертних зустрічей, де можна буде детальніше планувати подальше життя проекту.

На нашу думку, відкриття центру це гарний початок, адже з цього моменту ми маємо більше завдань, більше відповідальності і однозначно - більше можливостей. У нашому робочому арсеналі є методики, контакти кращих експертів України та Польщі і, що важливо - активна команда однодумців, готових працювати і показувати, що у нас є все для того, щоб життя стало кращим.

2.6. Павлоградські громадські ініціативи та практики (Дніпропетровська область)

Олена Кочанова - громадський активіст, голова громадської організації "Центр інноваційного розвитку "Персона", керівник проекту з профорієнтації "Довіра між батьками та дітьми - запорука успішного майбутнього".

Подаючи заявку на участь у «Школі громадської участі», нами керувало бажання реалізувати себе та свої проекти, розширити свої можливості, створити команду, яка б працювала над поліпшенням рівня життя в наших громадах. Так народилась ідея створення «Центру творчого розвитку» та бажання взяти участь у «Школі громадської участі», про яку ми на той час вже чули і знали, що проводить її вже вдруге Інститут соціокультурного менеджменту. Зараз, згадуючи той час, коли за короткий проміжок часу від подачі анкет на конкурс до початку першої нашої зустрічі на Школі змінилася країна, в якій ми жили і певним чином змінилися ми.

Вважаючи важливим фактором для змін проведення в країні відкритих демократичних виборів наші активісти у співпраці з Сумським обласним комітетом молодіжних організацій брали активну участь у проекті «Мій вибір - моя гідність» спрямованого на те, щоб сприяти активізації якомога більшої кількості виборців у виборчому процесі, щоб забезпечити представлення інтересів всіх верств населення у органах влади, найбільше уваги ми приділяли залученню до виборчого процесу молоді, яка є найменш активною. Також увага приділялася самому процесу голосування, тому наші активісти працювали спостерігачами у дні виборів спільно з Всеукраїнською громадянською мережею «Опора».

Ще одним напрямком актуальним для нас ми вважали підвищення якості освіти та доступ до якісної освіти всіх бажаючих. Наші представники активно долучаючись до спостереження за проведенням ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання якості освіти). Проведення нашими активістами тренінгів з профорієнтації школярів,

допомога в обранні першого вищого навчального закладу - це наш внесок в виховання та становлення освіченої молоді та збільшення кількості молодих спеціалістів в різних галузях.

Наші активісти також приділяють багато уваги розвитку особистості. Для цього проводяться заходи з розвитку міжособистісних відносин, персональної ефективності, творчого розвитку, комунікацій і інші.

Енергозбереження та використання відновлювальної енергії напрямок в межах якого ми проводимо інформаційні зустрічі та роз'яснювальні кампанії, м. Павлоград є учасником проекту USAID Муніципальна енергетична реформа в Україні. Ця тема стала особливо актуальної протягом останнього часу і ми вважаємо за необхідне поширювати культури ощадливого використання природніх ресурсів.

Всім зацікавленим ми надаємо організаційну підтримку у проведенні і інших корисних заходів у нашому місті та регіоні. Юридичні консультації з різних питань, що стосуються діяльності громадського сектору, громадських організацій а активістів.

Наші активісти постійно працюють над удосконаленням своїх навичок. Ми беремо активну участь у тренінгах, семінарах співпрацюючи з громадськими організаціями з інших міст окрім учасників Школи громадської участі ми співпрацюємо з Центром громадських і культурних ініціатив «Тамариск» м. Дніпропетровськ. За час участі у проекті «Школа громадської участі - 2» ми змінювалися і росли - сьогодні на базі нашої ініціативної групи вже сформувалися дві громадські організації: Центр інноваційного

розвитку «Персона» та «Центр громадської активності Західного Донбасу». На базі яких ми вже розробляємо нові проекти та ідеї.

Тож, робота в проекті дозволила нам отримати зання, що допомогли отримати нову якість роботи в громадському секторі, розпочати більш ефективну роботу з громадами (див. фото 9-10 кольорова вставка).

Зміст ЧАСТИНИ 3:

ЧАСТИНА 3: Додатки..... 82

3.1. Інформація про проект «Школа громадської участі»..... 82

3.2. Інформація про Інститут соціокультурного менеджменту 87

3.1. Інформація про проект «Школа громадської участі»

«Школа громадської участі» - це школа підготовки кадрів для громадського сектору малих міст і селищ, куди на конкурсній основі приймаються люди, які живуть на території громади та мають бажання отримати зання, вміння та навички з питань розвитку місцевої громади.

Мета проекту: сприяти сталому розвитку місцевих громад шляхом підвищення компетентності громадських лідерів у рамках Школи громадської участі.

Заходи, які вже реалізовано в рамках проекту «Школа громадської участі-1» (2012-2013 рр., див. фото 11-15 кольорова вставка):

- розроблено навчальний план і навчальні програми підготовки лідерів розвитку територіальних громад.
- розроблено, видано та розповсюджено на основі програми та навчального плану навчальний посібник «Центр місцевої активності для розвитку громади».
- проведено конкурсний відбір та відібрано учасників «Школи громадської участі», сформовано навчальні групи.
- проведено тренінг "Анімація громадської діяльності" в рамках проекту «Школа громадської участі» (с. Піщане, АР Крим, 20-22 червня 2012 року).

- проведено тренінг "Анімація громадської діяльності" в рамках проекту «Школа громадської участі» (с. Піщане, АР Крим, 23-25 червня 2012 року).
- проведено тренінг "Анімація громадської діяльності" в рамках проекту «Школа громадської участі» (с. Піщане, АР Крим, 26-28 червня 2012 року).
- видано та розповсюджено інформаційний бюлетень "НДО-Інформ" №1(46), 2012, серпень 2012.
- проведено тренінг «Розвиваючи культуру благодійництва громад - забезпечуємо фінансову життєздатність Осередків громадської активності (ОГА)» в рамках проекту «Школа громадської участі», (тренер Руслан Краплич, м. Рівне, Україна), м. Львів-Брюховичі, 12-14 вересня 2012 року.
- проведено тренінг «Польський досвід діяльності центрів місцевої активності та розвитку громад» в рамках проекту «Школа громадської участі», (тренери Олена Хоткевич та Збігнєв Меруньськи, Польща), м. Львів-Брюховичі, 12-14 вересня 2012 року.
- проведено тренінг «Російський досвід впровадження соціальної анімації та активізації населення за місцем проживання» в рамках проекту «Школа громадської участі», (тренер Марія Петренко, м. Нижній Новгород, Росія), м. Львів-Брюховичі, 12-14 вересня 2012 року.
- видано інформаційний бюлетень "НДО-Інформ" №2(47), 2012, жовтень 2012.

- проведено фото-конкурс "Соціальний аніматор в процесу розвитку громади" у мережі Facebook у групі "Центри місцевої активності України", листопад 2012.
- створено розділ "Школа громадської участі в дії" на сайті "Історії успіху діяльності НДО у соціокультурній сфері", грудень 2012.
- видано та розповсюджено інформаційний бюлетень "НДО-Інформ" №1(48), 2013, березень 2013.
- проведено тренінг "Технології розвитку громад: кращі практики" в рамках проекту "Школа громадської участі", с. Піщане, АР Крим, 15-17 квітня 2013 року.
- проведено тренінг "Технології розвитку громад: кращі практики" в рамках проекту "Школа громадської участі", с. Піщане, АР Крим, 09-11 червня 2013 року.
- проведено тренінг "Технології розвитку громад: кращі практики" в рамках проекту "Школа громадської участі", с. Піщане, АР Крим, 12-14 червня 2013 року.
- видано інформаційний бюлетень "НДО-Інформ" №2(49), 2013, червень 2013.
- проведено підсумкову конференцію за результатами проекту "Соціальна анімація для розвитку культури та громад", м. Львів-Брюховичі, 14-15 жовтня 2013 року.
- опубліковані матеріали Національної конференції "Соціальна анімація для розвитку культури та громад", 23 грудня 2013 року.

Заходи, реалізовані в рамках «Школи громадської участі-2» (2014 – 2015 рр., див. фото 16-24 кольорова вставка):

- оголошено конкурс на розробку логотипу "Школи громадської участі".
- оголошено конкурс на участь у навчальних компонентах "Школи громадської участі-2". До 1 березня 2014 року триває прийом анкет.
- завершено конкурс на розробку логотипу "Школи громадської участі".
- проведено тренінг "Розвиток місцевих громад" (18-20 лютого 2014 р., м. Київ, Вишгород, тренер Родіон Совдагаров, фонд Нова Євразія, м. Москва, Росія).
- навчальний візит по перейманню досвіду з організації громад випускників Школи-1 до м. Катовіце (Польща, 5-12 березня 2014 р.).
- інтерв'ю в газеті "Народне слово" (м. Кіровоград) про навчальний візит до Польщі (19 березня 2014 р.).
- запис ток-шоу "МИ" на Кіровоградській обласній державній телерадіокомпанії про навчальний візит до Польщі (25 березня 2014 р.).
- завершено конкурс відбору анкет до "Школи громадської участі - 2" (25 березня 2014 р.).
- випуск та розповсюдження бюлетеню "НДО-Інформ" №1(50), 2014 (травень 2014р.).
- тренінг «Розробка та режисирування анімаційних фільмів та мультфільмів» (02-05 червня 2014, м. Каушани, Молдова).
- запис передачі "Школа громадської участі-2" у студії Кіровоградського Інтернет - телебачення, за участю випускників та учасників школи (24 вересня 2014 року).

- тренінг "Анімація громадської діяльності" (23-25 вересня 2014 року, м. Кіровоград).
- тренінг "Анімація громадської діяльності", 2 частина (11-13 листопада 2014 року, м. Кіровоград).
- тренінг "Анімація громадської діяльності", 3 частина (15-17 грудня 2014 року, м. Львів-Брюховичі).
- запис передачі в студії Кіровоградського Інтернет Телебачення (КІТ), 06 лютого 2015 року, м. Кіровоград.
- запис передачі в студії Кіровоградського Інтернет Телебачення (КІТ), 16 березня 2015 року, м. Кіровоград.
- видання та розповсюдження інформаційного бюлетеню "НДО-Інформ" №1(51), 2015, березень-квітень 2015 року.
- тренінг «Основні засади взаємодії ГО із ЗМІ. Типові помилки НДО» (21-23 квітня 2015 року, м. Кіровоград).
- тренінг «Залучення фінансування з місцевих джерел» (локальний фандрейзинг", 26-28 травня 2015 року, м. Кіровоград).
- тренінг "Польський досвід розвитку громад", (21-23 червня 2015 року, м. Львів-Брюховичі).
- запис передачі в студії Кіровоградського Інтернет Телебачення (КІТ), 03 вересня 2015 року, м. Кіровоград.
- вихід та розповсюдження видання «Школа громадської участі для розвитку громад», 2015, вересень-жовтень 2015 року.
- підсумкова конференція «Школи громадської участі-2», (листопад 2015, м. Львів – Брюховичи).

3.2. Інформація про Інститут соціокультурного менеджменту

Кіровоградське обласне об'єднання громадян «Інститут соціокультурного менеджменту» (ІСКМ) є неполітичною, некомерційною, нерелігійною, недержавною громадською організацією, яка виникла в 2000 році, а в 2001 році була офіційно зареєстрована.

Свою місію ІСКМ вбачає у сприянні демократичній трансформації українського суспільства шляхом підтримки розвитку місцевих громад, незалежного інформаційного простору та інтеграційних процесів на локальному рівні.

Основні напрямки діяльності ІСКМ – освітній, інформаційний, дослідницький.

Основні тематичні пріорітети ІСКМ - розвиток громад, трансформація закладів культури в Центри місцевої активності, розвиток демократичних процесів, сприяння євроатлантичній інтеграції України.

Основні форми роботи ІСКМ - проведення освітніх заходів (семінарів, тренінгів, конференцій); розробка навчально-методичних посібників; проведення досліджень; адвокасі кампаній; інформування цільової аудиторії (тематичні Інтернет сторінки, бюлетені, прес-конференції); адміністрування грантових програм.

Персонал ІСКМ має досвід проведення досліджень, семінарів, тренінгів, розробки навчально-методичних посібників, Інтернет-ресурсів та адміністрування грантових програм, а також проведення адвокаційних кампаній.

Діяльність ІСКМ підтримується або підтримувалась: Фондом Євразія, ІСАР «Єдкання», Фундацією прав людини, Міжнародним Фондом «Відродження», Фондом ім. Стефана Баторія, Міністерством

закордонних справ України, Комітетом виборців України, Міністерством культури України, Міністерством екології та природних ресурсів України, Фондом Східної Європи, Pact Inc., USAID, UNITER, NATO, Фондом ім.Ч.С.Мотта, також благодійними пожертвами громадян та бізнесу.

Основні кількісні показники діяльності ІСКМ у 2001 – 2014 роках

Показник	Прояв по рокам	
	2001-2012	2013-2014
Розробка та видання навчальних посібників	11	-
Розробка та видання інформаційних бюлетенів	35	3
Розробка та видання інших видань.	9	3
Розповсюдження власних видань	62350	2000
Розпочато проектів	18	4
Завершено проектів	17	4
Проведено конкурсів грантів для НДО	5	-
Підтримано проектів НДО	14	-
Проведено конкурсів для журналістів	3	-
Нагороджено переможців конкурсів для журналістів	18	-
Проведено заходів	97	12
Кількість учасників заходів	1947	253
Кількість статей/сюжетів в ЗМІ, що висвітлювали діяльність ІСКМ	381	13
Проведено досліджень	7	1

Веб-ресурси Інституту соціокультурного менеджменту

"Центри місцевої активності України"
www.lacenter.org.ua

"Історії успіху діяльності НДО"
www.lac.org.ua

Контакти:

Поштова адреса: **а/с 4/30, м. Кіровоград, 25006, Україна**

Адреса офісу: **офіс 1 (поверх 2), вул. Гайдара 75А, м. Кіровоград, 25026, Україна**

Електорнна адреса: **adm.iscm@gmail.com**

Група Facebook: **Центри місцевої активності України**

Керівник: **Абрамов Л.К.**

Інформація про проект «Школа громадської участі»

«Школа громадської участі» - це школа підготовки кадрів для громадського сектору малих міст і селищ, куди на конкурсній основі приймаються люди, які живуть на території громади та мають бажання отримати знання, вміння та навички з питань розвитку місцевої громади.

Мета проекту: сприяти сталому розвитку місцевих громад шляхом підвищення компетентності громадських лідерів у рамках Школи громадської участі. Проект реалізується при фінансовій підтримці Фонду ім. Ч.С.Мотта.